

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΣΙΟΡΟΚΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ (1812 - 1814)

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Α. Οριοθέτηση των προβλημάτων

Από πολλούς ειδικούς μελετητές της οικονομικής ιστορίας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έχουν επισημανθεί οι δυσκολίες που ανακύπτουν κατά τη μελέτη θεμάτων σχετικών με τη νομισματική κατάσταση. Πραγματικά, τα εμπόδια είναι σημαντικά, τόσο που να δικαιολογείται απόλυτα η άποψη πως ο μελετητής της οικονομικής ιστορίας των Νεωτέρων Χρόνων τρομάζει μπροστά στο πρόβλημα της νομισματικής κατάστασης του Οθωμανικού κράτους¹. Το πρόβλημα ασφαλώς είναι γενικότερο, στο μέτρο που καμιά χώρα, ακόμη και της Δυτικής Ευρώπης, δεν είχε κατορθώσει, ως το τέλος του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα, να πετύχει την ενότητα του νομισματικού της συστήματος. Είναι ακόμη γνωστό, πως οι έμποροι της εποχής όφειλαν να είναι ιδιαίτερα έμπειροι στα νομισματικά θέματα, ώστε να μπορούν ν' αντιμετωπίζουν με επιτυχία τις οξύτερες δυσχέρειες των πολύπλοκων υπολογισμών που απαιτούνταν, κυρίως στον τομέα των συναλλαγματικών αντιστοιχιών².

Τα σχετικά προβλήματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο για τον μελετητή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας της τελευταίας περιόδου. Η περισσότερη ή λιγότερη γοργή αποσύνθεση σ' όλους τους τομείς της πολιτικής και διοικητικής ζωής της αυτοκρατορίας, καθώς και οι οξύτερες κοινωνικές εντάσεις καθιστούν συνεχή την κρίση του οικονομικού-δημοσιονομικού τομέα του Οθωμανικού κράτους. Το σύστημα της ενοικίασης των φόρων, οι υπερβολικές ταμειακές ανάγκες, οι ελλείψεις στον μηχανισμό διοίκησης των οικονομικών, οι αυθαιρεσίες, οι υποχρεωτικές συγκεντρώσεις εμπορευμάτων σε τιμές εξευτελιστικές, όλ' αυτά είχαν προκαλέσει την παρακμή του γεωργικού τομέα.

1. Βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου στο 18ο αιώνα (1715-1792)*. (Με βάση τα γαλλικά αρχεία), Αθήνα 1972, σ. 110.

2. Βλ. Robert Paris, *Histoire du commerce de Marseille*. Tome V. *De 1660 à 1798. Le Levant*, Paris, Plon, 1957, σ. 353.

Από την άλλη, τα προνόμια των ξένων εμπόρων που διελάμβαναν οι Διομολογήσεις είχαν σωριάσει σε ερείπια την οθωμανική οικονομία¹.

Είναι φυσικό λοιπόν αυτή η άσχημη οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση να αντανakλάται ιδιαίτερα στην ευαίσθητη περιοχή του νομίσματος. Δημιουργείται έτσι ένα πραγματικό νομισματικό χάος², όχι μόνο από την παρουσία στις οθωμανικές αγορές όλων σχεδόν των ευρωπαϊκών νομισμάτων, αλλά κυρίως από τη συνεχή υποτίμηση του τουρκικού νομίσματος και τη διαρκή μεταβολή της εσωτερικής του αξίας³. Ήδη από τα μέσα του 18ου αι., οι διακυμάνσεις των τιμών των ευρωπαϊκών νομισμάτων ως προς το τουρκικό πιάστρο είναι τέτοιες, ώστε τα ευρωπαϊκά νομίσματα λειτουργούσαν ως απλά εμπορεύματα⁴. Ακόμη, η αυθαίρετη ρύθμιση από την Πύλη της τιμής των ξένων νομισμάτων περιέπλεκε την κατάσταση σε οριακό σημείο. Από τη μιά λοιπόν η συνεχής μεταβολή των ισοτιμιών του τουρκικού πιάστρου ως προς τα ευρωπαϊκά νομίσματα, που προκαλούσε η λειτουργία των νομισμάτων αυτών ως εμπορευμάτων και η συνεχής μείωση της εσωτερικής αξίας του τουρκικού νομίσματος, και από την άλλη οι σοβαρές διαφορές μεταξύ των ίδιων των τουρκικών νομισμάτων διάφορης κοπής, αλλά και μεταξύ των πολλαπλασίων και υποπολλαπλασίων του ίδιου νομίσματος, είχαν ως αποτέλεσμα να στερήσουν την αυτοκρατορία από νόμισμα πραγματικό και να καταστήσουν το πιάστρο νόμισμα εικονικό-λογιστικό⁵.

Πέρα όμως από τα προβλήματα που με συντομία οριοθετήθηκαν παραπάνω, υπάρχει ένας ακόμη σημαντικός για το θέμα μας παράγοντας που επέτεινε το νομισματικό χάος στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Πρόκειται για τη δυνατότητα παρέμβασης των τοπικών Τούρκων διοικητών στα θέματα καθορισμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών, στην περιοχή της δικαιοδοσίας τους⁶. Αυτή

1. Πρβλ. Mircea N. Popa, «La circulation monétaire et l' évolution des prix en Valachie. 1774-1831», *AIESEE Bulletin*, 13-14 (1975-1976) 157.

2. Βλ. Ν. Γ. Σβορόνος, *Le commerce de Salonique au XVIIIe siècle*, Paris, PUF, 1956, σ. 114. Μάλλον ήπιος φαίνεται ο χαρακτηρισμός του φαινομένου ως «νομισματική ακαταστασία» από τον Κρεμμυδά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 120.

3. Πρβλ. τον πίνακα στου Σβορόνος, ό.π., σ. 82, όπου φαίνεται η συνεχής υποτίμηση του τουρκικού νομίσματος κατά τον 18ον αι.

4. Βλ. σχετικά στους Σβορόνος, ό.π., σ. 114 και Κρεμμυδά, ό.π., σ. 115.

5. Βλ. στου Σβορόνος, ό.π., σ. 115· πρβλ. και σ. 83 σημ. 1, όπου παρατίθεται ανάλογη άποψη του Beaujour. Βλ. ακόμη Ροπα, «La circulation monétaire», σ. 161-162.

6. Ασφαλώς αυτός δεν ήταν και ο μοναδικός παράγοντας διαφοροποίησης από περιοχή σε περιοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατά την περίοδο της πολιτικής και διοικητικής της παρακμής. Στις αιτίες που επέβαλλαν ή επέτειναν τις διαφοροποιήσεις μπορούμε να συναριθμήσουμε — χωρίς να είναι δυνατό να εκτιμήσουμε τη δυναμικότητά τους ή να

η πρακτική, που φαίνεται ν' ακολουθείται πλατιά στην Οθωμανική αυτοκρατορία¹ και ασφαλώς θα ήταν ανάλογη με τη δύναμη του κάθε τοπικού διοικητή, άφηνε στους Τούρκους πασάδες σημαντικά περιθώρια κέρδους. Οι κερδοσκοπικές παρεμβάσεις των τοπικών διοικητών, εξάλλου, δεν ήταν δυνατό να ελεγχθούν από μια κεντρική διοίκηση, η οποία, με τη συνεχή υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, εφάρμοζε την ίδια τακτική σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα.

Οι κερδοσκοπικές πρακτικές της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης και οι ανάλογες παρεμβάσεις των κατά τόπους διοικητών ήταν δυνατές κυρίως χάρη στο διαρκές πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τις ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι οι Ευρωπαίοι έμποροι ήταν υποχρεωμένοι να φέρνουν στις οθωμανικές αγορές μεγάλες ποσότητες νομισμάτων, ανάλογα πάντα με τον όγκο του εμπορίου τους. Τις ανάγκες αυτές σε ρευστό χρήμα καθιστούσε πιο πειστικές η ισχύουσα πρακτική της προαγοράς (με μετρητά) των εγχώριων προϊόντων από τους Ευρωπαίους εμπόρους από τη μιά, και από την άλλη η καταβολή από τους ντόπιους εμπόρους της αξίας των εισαγομένων ειδών επί προθεσμία. Επιπλέον, οι μικρές ποσότητες του κυκλοφορούντος τουρκικού νομίσματος, η μειωμένη πραγματική του αξία και η προτίμηση των κατόχων της παραγωγής (στην συντριπτική τους πλειοψηφία Τούρκων) προς τα «γερά» ευρωπαϊκά νομίσματα, υποχρέωναν τους Ευρωπαίους να προβαίνουν σε αθρόες εισαγωγές κυρίως τέτοιων νομισμάτων. Άλλωστε η πρακτική αυτή, παρά τις επιμέρους δυσχέρειες, πιο πολύ τεχνικές, ήταν αμοιβαία επωφελής. Για τους Ευρωπαίους εμπόρους από κάθε άποψη, όχι μόνο εξαιτίας της προνομιακής τους θέσης στις οθωμανικές αγορές, αλλά και επειδή επωφελούνταν από την κάρπωση του αγίου. Για την κεντρική οθωμανική διοίκηση ήταν η μόνη δυνατή προσωρινή λύση προς θεραπεία των αναγκών της και εξεύρεση των πόρων που απορροφούσαν οι εξω-οικονομικές της δραστηριότητες. Για τους τοπικούς πασάδες, τέλος, γιατί μεγάλωνε τις δυνατότητες αντιμετώπισης των αναγκών τους σε μετρητά, που δημιουργούνταν από το σύστημα εξαγοράς της θέσης τους και από τη χρηματοδότηση των διοικητικών και στρατιωτικών τους δραστηριοτήτων. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, αλλά και μεσοπρόθεσμα, η παραπάνω λύση ήταν καταστροφική για την

τους κατατάζουμε ως προς τη σημασία τους—τους πόρους και τις δυνατότητες κάθε περιοχής, τις σχέσεις των ντόπιων εμπόρων με τους Ευρωπαίους, τη διοικητική κατάσταση (P a r i s, *Commerce de Marseille*, σ. 359) τη σπανιότητα ή την αφθονία των νομισμάτων σε κάθε περιοχή (S v o r o n o s, *Le commerce de Salonique*, σ. 115) κ.λπ.

1. Βλ. Α. A n d r é a d è s, «L' administration financière de la Grèce sous la domination turque. (Conférence faite a l' École française d' Athènes)», *Revue d' Etudes Grecques* 23 (1910) 160-161, όπου παρατίθεται συγκεκριμένο παράδειγμα από τη Μήλο, κατά πληροφορία του περιηγητή Tournefort. Πρβλ. και P a r i s, ό.π., σ. 354 και S v o r o n o s, ό.π., σ. 115.

Οθωμανική αυτοκρατορία, αφού έπληττε σοβαρά τις παραγωγικές δυνάμεις¹ και υπέσκαπτε τα θεμέλια της οικονομίας. Από την άλλη, όξυνε τις κοινωνικές εντάσεις, καθιστώντας τους πλούσιους (κατακτητές ή ντόπιους συνεργάτες τους - ανθρώπους του χρήματος) πλουσιότερους και εξαθλιώνει τις λαϊκές μάζες, των χριστιανών και των μουσουλμάνων².

Οποιαδήποτε λοιπόν προσέγγιση θέματος σχετικού με τη νομισματική κατάσταση στην Οθωμανική αυτοκρατορία κατά την περίοδο της παρακμής δεν μπορεί να μη παίρνει υπόψη τις παραμέτρους, που πιο πάνω οριοθετήθηκαν όσο γινόταν πιο σύντομα³. Η οριοθέτηση αυτή, ελλιπής κατ' ανάγκη, νομίζω πως επιτρέπει να διαπιστώσει κανείς και το μέγεθος και την πολυπλοκότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο μελετητής. Δεν γνωρίζω αν θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε με την άποψη ότι τα σχετικά προβλήματα είναι τόσα και τόσο μεγάλα, ώστε πρέπει η έρευνα να παραιτηθεί από την προσπάθεια για τη σύνταξη ενός πλήρους καταλόγου των πραγματικών νομισμάτων που χρησιμοποιούνταν στις πληρωμές⁴. Ίσως αυτό να συμβαίνει, τουλάχιστο προς το παρόν, όταν πρόκειται για μια γενικότερη θεώρηση του θέματος, που θ' αφορούσε ευρύτερους ιστορικούς χώρους στην προοπτική της μέσης και της μεγάλης διάρκειας. Είναι, ωστόσο, και εφικτή και χρήσιμη η έρευνα των μικροχώρων και σε μικρές διάρκειες. Εφικτή και από την άποψη των διαθέσιμων στοιχείων, αλλά και της ιδιαιτερότητας που εμφανίζουν, στο μέτρο που οι αποκλίσεις από το γενικό μοντέλο επιτρέπουν αυτή την ιδιαιτερότητα που απαιτείται για την αυτόνομη προσέγγιση. Χρήσιμη, ως έρευνα υποδομής για τη σύνθεση μελετών, που θ' αναφέρονται σε ευρύτερους ιστορικούς χώρους.

B. Στόχοι - Πηγές

Με αυτή την οπτική επιχειρείται η προσέγγιση σε μερικές όψεις του προβλήματος της παρουσίας και της λειτουργίας των ευρωπαϊκών νομισμάτων στις ηπειρωτικές αγορές, στα χρόνια 1812-1814. Το γεγονός ότι πρόκειται για την περίοδο της μεγάλης ακμής του Αλή πασά ενέχει ιδιαίτερη σημασία, στο μέτρο που η ισχύς του τοπικού διοικητή επηρέαζε και τη δυνατότητα παρέμ-

1. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η διαπίστωση της άμεσης σχέσης ανάμεσα στη μείωση της πραγματικής αξίας των νομισμάτων και την αύξηση των τιμών των εμπορευμάτων: S Y O R O K A S, ό.π., σ. 83.

2. Βλ. Κ ρ ε μ μ υ δ ά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 119.

3. Παρόλη τη συντομία της οριοθέτησης που επιχειρήθηκε, νομίζω πως δεν αποφεύχτηκε τελικά ο κίνδυνος να βαρύνει κάπως το άρθρο. Θεωρώ, ωστόσο, απαραίτητη την οριοθέτηση αυτή και δεν την εξοβελίζω.

4. Η άποψη διατυπώθηκε από τον P a r i s, *Commerce de Marseille*, σ. 353· δεν πρόκειται, φαίνεται, για σχήμα λόγου.

βασής του στον καθορισμό των τιμών των ευρωπαϊκών νομισμάτων στην περιοχή της δικαιοδοσίας του. Η σημαντική έκταση της επικράτειας του πασά των Γιαννίνων την εποχή αυτή δίνει μια επιπλέον διάσταση στο θέμα μας.

Από την άλλη, η περίοδος λίγο πριν από την Επανάσταση θεωρείται — και είναι — ιδιαίτερα κρίσιμη όσο και ανερεύνητη. Έχει ήδη τονιστεί ότι οι δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. δεν αποτελούν προέκταση του 18ου, αλλά μια ιστορική περίοδο που είναι δυνατό και επιβάλλεται να μελετηθεί αυτοτελώς¹. Η επισήμυνση αυτή αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στην περίπτωση του Αλή πασά, οι δραστηριότητες και οι αυτονομιστικές τάσεις του οποίου δημιουργούν νέες προοπτικές στον μελετητή. Από την άποψη αυτή, θα μπορούσε κανείς να συμφωνήσει χωρίς πολλές επιφυλάξεις με τη διαπίστωση πως η οικονομική ιστορία του ελληνικού χώρου αναγκαστικά περνά από τη μελέτη των αντίστοιχων δραστηριοτήτων του πασά των Γιαννίνων.

Πηγή για την προσέγγιση που επιχειρείται εδώ είναι τα μηνιαία δελτία τιμών των ευρωπαϊκών νομισμάτων (σε γαλλικά φράγκα και σε τουρκικά πιάστρα). Συντάκτες τους οι αδελφοί Rouqueville. Ο François Rouqueville, γενικός πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα, περιλάμβανε στα δελτία του τις τιμές που ίσχυαν στην αγορά της ηπειρωτικής πρωτεύουσας· ο Hugues Rouqueville, υποπρόξενος στην Πρέβεζα, αναφερόταν στις αντίστοιχες τιμές που ίσχυαν στην έδρα του υποπροξενείου του. Ο πρώτος καλύπτει, με λίγα κενά, το διάστημα από τον Απρίλιο 1812 μέχρι και τον Ιανουάριο 1814², και ο δεύτερος τους μήνες από τον Νοέμβριο 1812 μέχρι και τον Νοέμβριο 1813³. Τα μηνιαία αυτά δελτία υποβάλλονταν στον υπουργό των Εξωτερικών κόμη του Bassano, στον οποίο και υπάγονταν τώρα τα γαλλικά προξενεία της Ανατολής. Την εγκυρότητα της πηγής αυτής εγγυώνται οι ικανότητες και η γνώση των αποστολέων, η ιδιαίτερη μέριμνα των τουρκικών αρχών για τον ακριβή

1. Βλ. τη σημαντική αυτή διαπίστωση του Βασίλη Κρεμμυδά, «Η οικονομική κρίση στον ελλαδικό χώρο στις αρχές του 19ου αιώνα και οι επιπτώσεις της στην Επανάσταση του 1821», *Μνήμων* 6 (1976-1977) 17.

2. Τα δελτία αυτά απόκεινται στα Archives du Ministère des Affaires Étrangères (AMAE) της Γαλλίας, στη σειρά Correspondance Consulaire et Commerciale (CCC), υποσειρά Janina, στους παρακάτω τόμους: Απρίλ. 1812: τ. 5, φ. 276r, Μάιος 1812: τ.5, φ. 277-278, Ιούνιος 1812: τ. 5, φ.371r, Ιούλιος 1812: τ. 6, φ. 26r, Σεπτέμ. 1812: τ. 6, φ. 79r, Οκτώβρ. 1812: τ. 6, φ. 156r, Νοέμ. 1812: τ. 6, φ. 221r, Δεκέμ. 1812: τ. 6, φ. 252r, Φεβρουάρ. 1813: τ. 6, φ. 407r, Απρίλ. 1813: τ. 7, φ. 116r, Μάιος 1813: τ.7, φ. 226r, Ιούνιος 1813: τ. 7, φ.322r, Ιούλιος 1813: τ. 7, φ. 349r, Αύγουστος 1813: τ. 8, φ. 2r, Σεπτέμ. 1813: τ. 8, φ. 95r, Οκτώβ. 1813: τ. 8, φ. 189r, Ιανουάρ.1814: τ. 8, φ. 309r.

3. Τα σχετικά δελτία στα AMAE-CCC, Janina: Νοέμ. 1812: τ. 6, φ. 231r, Δεκέμ. 1812: τ. 6, φ. 254r, Φεβρ. 1813: τ. 6, φ. 449r, Μάρτ. 1813: τ.7, φ. 24r, Απρίλ. 1813: τ. 7, φ. 119r, Μάιος 1813: τ. 7, φ. 229r, Ιούνιος 1813: τ. 7, φ. 313r, Ιούλιος 1813: τ. 7, φ. 364r, Αύγ. 1813: τ. 8, φ. 14r, Σεπτ. 1813: τ. 8, φ. 93r, Οκτώβρ. 1813: τ.8, φ. 182r, Νοέμ. 1813: τ. 8, φ. 271r.

καθορισμό της τιμής των διαφόρων νομισμάτων (ταρίφα) και για την υποχρεωτική ευθυγράμμιση των συναλλαγών, αλλά και η ανώτατη κυβερνητική θέση του αποδέκτη και η σημασία των σχετικών πληροφοριών.

Τα παραπάνω δελτία υποβάλλονταν στο γαλλικό υπουργείο με ιδιαίτερο διαβιβαστικό έγγραφο. Συνήθως αυτό είναι η τυπική συνοδευτική επιστολή¹, ενώ μερικές φορές περιέχει πληροφορίες για θέματα ξένα προς τις τιμές των νομισμάτων². Σε ελάχιστες περιπτώσεις τα διαβιβαστικά έγγραφα περιέχουν σημαντικότερες πληροφορίες για το θέμα μας, που επιτρέπουν τη συναγωγή ιδιαίτερα χρήσιμων συμπερασμάτων³.

Κάθε μηνιαίο δελτίο τιμών έχει τέσσερις στήλες: στην πρώτη αναγράφεται η ονομασία του νομίσματος, στη δεύτερη η αντιστοιχία του σε γαλλικά φράγκα (σε δύο μικρότερες στήλες σημειώνονται: φράγκα και centimes), στην άλλη στήλη η αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα (πάλι σε δύο στήλες: πιάστρα και παράδες). Η τελευταία στήλη του δελτίου αφηνόταν για τυχόν παρατηρήσεις και μόνο στα δελτία από τα Γιάννενα για τους μήνες Απρίλιο 1812 και Σεπτέμβριο και Οκτώβριο 1813 (στα δύο δελτία ταυτόσημες οι σχετικές εγγραφές) υπάρχει κάποια αναγραφή στη στήλη των Παρατηρήσεων.

Οι πληροφορίες των γαλλικών πηγών σχετικά με τα ευρωπαϊκά νομίσματα που κυκλοφορούσαν στις οθωμανικές αγορές μπορούν να θεωρηθούν ασφαλείς και πλήρεις και για έναν άλλο λόγο, ιδιαίτερα σημαντικό, που έχει σχέση με το γαλλικό εθνικό νόμισμα. Η Γαλλία δηλ., κι όταν ακόμη είχε την αναμφισβήτητη οικονομική υπεροχή στην Ανατολή, δεν μπόρεσε να επιβάλει μια νομισματική ομοιομορφία, γιατί δεν διέθετε ισχυρό εθνικό νόμισμα⁴. Έτσι οι Γάλλοι έμποροι, και ιδιαίτερα της Μασσαλίας και των άλλων λιμανιών της Προβηγκίας, που μονοπωλούσαν σχεδόν το ανατολικό εμπόριο, ήταν υποχρεωμένοι να προμηθεύονται νομίσματα άλλων ευρωπαϊκών χωρών, και κυρίως όσα

1. Βλ. τέτοια διαβιβαστικά του F. Rouquerville προς τον κόμη του Bassano, Γιάννενα, στις 3.7.1812 (AMAE-CCC, Janina, τ. 5, φ. 370r), στις 2.12.1812 (τ. 6, φ. 220r-v), στις 31.12.1812 (τ. 6, φ. 251r), στις 3.3.1813 (τ. 6, φ. 406r-v), στις 1.9.1813 (τ. 8, φ. 1r), καθώς και του H. Rouquerville προς τον ίδιον αποδέκτη, από Γιάννενα, στις 8.12.1812 (τ. 6, φ. 230r-v), στις 31.12.1812 (τ. 6, φ. 253r), στις 10.3.1813 (τ. 6, φ. 448r-v).

2. Οι πληροφορίες αφορούσαν στο εμπόριο, τις καιρικές συνθήκες και ιδιαίτερα τα κρούσματα πανώλης· βλ. επιστολές του F. Rouquerville προς τον κόμη του Bassano, από Γιάννενα, στις 23.8.1812 (ο.π., τ. 6, φ. 25r-v), στις 17.7.1813 (τ. 7, φ. 321r-v), στη 1.10.1813 (τ. 8, φ. 94r-v), στη 1.2.1814 (τ. 8, φ. 308r) και του H. Rouquerville προς τον ίδιον αποδέκτη, από Γιάννενα, στις 11.8.1813 (ό.π., τ. 7, φ. 363r), στη 1.10.1813 (τ. 8, φ. 92r), στη 1.11.1813 (τ. 8, φ. 181r) και στις 27.12.1813 (τ. 8, φ. 270r-v).

3. Οι σχετικές ειδήσεις αξιοποιούνται στον οικείο τόπο, πιο κάτω, όπου και οι αρχαικές ενδείξεις.

4. Βλ. Κ ρ ε μ μ υ δ ά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 120.

είχαν τη μεγαλύτερη εκτίμηση στις οθωμανικές αγορές: βενετικά τσεκίνια, ισπανικά πιάστρα και, στη συνέχεια, αυστριακά τάληρα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο των Γάλλων — και των άλλων Ευρωπαίων — εξηγεί τις αθρόες εισαγωγές ισχυρών ευρωπαϊκών νομισμάτων στις οθωμανικές αγορές από τους Γάλλους και τους άλλους Ευρωπαίους εμπόρους¹. Από τα πράγματα λοιπόν οι Γάλλοι προξενικοί υπάλληλοι ήταν υποχρεωμένοι να παρακολουθούν με προσοχή την κίνηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων, να συλλέγουν ακριβείς πληροφορίες και να υποβάλλουν στο αρμόδιο υπουργείο τεκμηριωμένους και πλήρεις πίνακες. Για όλους αυτούς τους λόγους, δικαιούμαστε να θεωρήσουμε τα μηνιαία δελτία των αδελφών Rouquerville ως πηγή πρώτης τάξης, ως προς την εγκυρότητα και την πληρότητά της.

Το βασικό μειονέκτημα της πηγής μας είναι ασφαλώς η μικρή χρονική διάρκεια που καλύπτει: σχεδόν δύο χρόνια (Απρ. 1812-Ιαν. 1814) για τα Γιάννενα, ένας χρόνος (Νοέμ. 1812-Νοέμ. 1813) για την Πρέβεζα. Ωστόσο, η χρονική κανονικότητα των στοιχείων σε συνδυασμό με την ποιότητά τους τα καθιστούν, νομίζω, εκμεταλλεύσιμα. Ακόμη, η σύμπτωση της παραπάνω χρονικής περιόδου με την ακμή του Αλή πασά αποτελεί μία επιπλέον πρόκληση για τον μελετητή και επιβάλλει την εξάντληση κάθε δυνατότητας για εκμετάλλευση των στοιχείων.

Το είδος, τέλος, και ο τύπος των παρεχόμενων πληροφοριών του γενικού προξένου των Γιαννίνων και του υποπροξένου της Πρέβεζας οδηγεί σε μια συγκεκριμένη, από τεχνική πλευρά, μεθοδολογία: πινακοποίηση² των δεδομένων και γραφική τους αναπαράσταση³ για τη διενέργεια των απαραίτητων συγκρίσεων. Διατύπωση, έπειτα, παρατηρήσεων από τη σύγκριση των στοιχείων, καθώς και συναγωγή των δυνατών συμπερασμάτων.

1. Βλ. λεπτομερή ανάλυση του θέματος στον Ferréol Rebuffat-Marscel Courdurié, *Marseille et le négoce monétaire international (1785-1790)*, Marseille, CCIM, 1966, σ. 12, 14, 126, 128, 142. Είναι ενδεικτικό ότι μεγάλες ποσότητες ισπανικών πιάστρων, που έφταναν στη Μασσαλία από διάφορους δρόμους, στέλλονταν στα νομισματοκοπεία του Günzburg ή του Μιλάνου για να μετατραπούν σε αυστριακά τάληρα. Έτσι, προς το τέλος του 18ου αι., από παραδοσιακό κέντρο του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου με την Ανατολή, η Μασσαλία μετατρέπεται σε κέντρο εμπορίου των νομισμάτων (ό.π., σ. 12). Ασφαλώς αυτή η συναλλαγματική αιμορραγία, η οποία ωφέλησε ένα μικρό αριθμό εμπόρων, συνέβαλε αποφασιστικά στην οριστική ανατροπή των παραδοσιακών εμπορικών σχέσεων Μασσαλίας - Ανατολής και στην παρακμή της γαλλικής οικονομικής παρουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο (βλ. ό.π., σ. 160).

2. Βλ. πίνακες I-VI.

3. Βλ. διαγράμματα I-XIV.

Γ. Τα νομίσματα

Θεωρήθηκε σκόπιμο να προηγηθεί μια σύντομη παρουσίαση των ευρωπαϊκών νομισμάτων που περιλαμβάνονται στα προξενικά δελτία τιμών¹.

α. Χρυσά νομίσματα: 1. Napoléon d'or (ναπωλεόνιο²). Πρόκειται για ονομασία κοινή των γαλλικών νομισμάτων των 20 φράγκων. Το νόμισμα αυτό κόπηκε από τον Μ. Ναπολέοντα, στον οποίο οφείλει και το όνομα, και στη συνέχεια από τους μετέπειτα Γάλλους βασιλείς. Τα πρώτα χρυσά ναπολεόνια κυκλοφόρησαν το 1803 με την παράσταση του Ναπολέοντα ως υπάτου³. 2. Louis d'or (χρυσό λουδοβίκι - λοβίκι⁴). Ονομασία πολλών γαλλικών νομισμάτων, που οφείλεται στο αντίστοιχο όνομα πολλών Γάλλων βασιλιάδων. Το νόμισμα εμφανίστηκε επί Λουδοβίκου ΙΓ' (1630-1643) και συνήθως, για να διακρίνονται οι διάφορες εκδόσεις, φέρει και μια ιδιαίτερη ονομασία⁵. 3. Quadruple d'Espagne (quadrupla, doppia da due, doblone, ντούπια⁶). Το όνομα αυτό δόθηκε στα ισπανικά νομίσματα των τεσσάρων χρυσών σκούδων⁷. 4. Quadruple de Gênes (ντούπια Γένοβας)⁸. Αντίστοιχο με το παραπάνω νόμισμα, της ιταλικής πόλης Γένοβας. 5. Once de Naples (ουγγιά και ογγιά)⁹. Μάλλον πρόκειται για το νόμισμα του Βασιλείου των Δύο Σικελιών, πιο γνωστό με το όνομα fenice (φοίνικας), που ζύγιζε μία ουγγιά και ονομάστηκε oncia d'oro. Κόπηκε στο Παλέρμο το 1735 από τον Κάρολο Γ' των Βουρβόνων¹⁰. 6. Rusponi (ruspone, ρουπόνι ή ροπόνι). Ονομάστηκε έτσι το νόμισμα των τριών τσεκινιών ή ruspi, που κόπηκε στη Φλωρεντία το 1719 από τον Cosimo Γ' των Μεδίκων. Από τη μία όψη έφερε το ανθεστήριο έμβλημα της πό-

1. Προτάσσεται η ονομασία του νομίσματος όπως μας την παραδίνει η πηγή εδώ και έπονται τυχόν κοινότερες ονομασίες ή ελληνικές τους παραλλαγές.

2. Βλ. Σωκρ. Β. Κουγέα, «Το Ηπειρωτικόν Αρχαίον Σταύρου Ιωάννου», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 14 (1939) 106. Πρβλ. και Γιώργου Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα. (Αρχές 19ου αι. ως 1912)*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1982, σ. 43.

3. Βλ. Edoardo Martinori, *La Moneta. Vocabolario generale*, Roma, Multigrafica Editrice, 1977, σ. 339.

4. Βλ. Κουγέα, ό.π., σ. 106 και Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 43.

5. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 253.

6. Βλ. Κουγέα, ό.π., σ. 106· πρβλ. Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 43. Πιο σωστά, ωστόσο, θα αποδιδόταν ως διπλή ντούπια ή τετραπλή.

7. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 406.

8. Ο Κουγέας, ό.π., σ. 97 σημ. 6, ταυτίζει εσφαλμένα το νόμισμα αυτό με τα τουρκικά χρυσά νομίσματα, τα ονομαζόμενα φουντούκια, ενώ ο ίδιος (σ. 106 σημ. 2) δηλώνει ότι δεν γνωρίζει για ποιο νόμισμα πρόκειται.

9. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 351.

10. Βλ. ό.π., σ. 153.

λης της Φλωρεντίας (κρίνο)· στην άλλη όψη παριστανόταν ο Αγ. Ιωάννης (καθιστός)¹. 7. Sequin vénitien. Το γνωστό τσεκίни (ή βενετικό²), το νόμισμα που αποτελούσε κατά τον 18ον αι. ένα από τα πιο σταθερά σημεία συναλλαγματικής μέτρησης, ιδιότητα που έχασε με την κατάργηση του Βενετικού κράτους από τον Μ. Ναπολέοντα (1797)³. Ωστόσο, το βενετικό τσεκίни συνέχιζε και στον 19ον αι. να θυμίζει την εμπορική υπεροχή της Βενετίας⁴. 8. Sequin vieux de Hollande. Μάλλον πρόκειται για το ολλανδικό χρυσό δουκάτο (Dukaten). Ο χαρακτηρισμός του ως «παλαιού» ίσως οφείλεται στην έκδοσή του πριν από το 1808, οπότε καθιερώνεται νέο νομισματικό σύστημα στο νεοϊδρυμένο (1806) από τον Ναπολέοντα Βασιλείο της Ολλανδίας⁵. 10. Sequin au Roi. Πιθανώς πρόκειται για νόμισμα της Νεάπολης ή του Πεδεμοντίου. Πάντως μου είναι πολύ δύσκολη η ταύτισή του με κάποιο από τα γνωστά νομίσματα. Το ότι εμφανίζεται στα δελτία μόνο από τα Γιάννενα και μόνο για 4 μήνες (Απρ.-Ιουλ. 1812) ίσως δείχνει ότι πρόκειται για νόμισμα κάποιας μικρής ευρωπαϊκής δύναμης. 11. Double de Savoye (doppia di Savoia). Κόπηκε πρώτα από τον δούκα Εμμανουήλ Φιλιμπέρτο (1553-1580) και συνεχίστηκε η κοπή του μέχρι την εποχή του βασιλιά Βίκτωρα-Εμμανουήλ Α' (1814-1821). Διακρίνεται σε παλαιότερο (πριν από το 1755) και σε νεώτερο⁶.

β. Αργυρά νομίσματα: 1. Napoléon d' argent. Πρόκειται για το γαλλικό ασημένιο νόμισμα των 5 φράγκων που άρχισε να κόβεται το 1804 (έτος 11) και απεικόνιζε στη μία όψη τον Ναπολέοντα Πρώτο Ύπατο⁷. 2. Pièce de

1. Ό.π., σ. 440. Ο Κουγέας, ό.π., σ. 97 σημ. 6, ταυτίζει και αυτό το νόμισμα με τα φουντούκια, πράγμα που και πάλι πιο κάτω (σ. 106 σημ. 2) το αναιρεί. Ασφαλώς πρόκειται για ευρωπαϊκό νόμισμα άσχετο με το τουρκικό foundoukli. Πρβλ. και Σβοροнос, *Le commerce de Salonique*, σ. 116, όπου η μνεία ότι γύρω στα 1750 το sequin rouspy αντιστοιχούσε προς 3 πιάστρα.

2. Βλ. Κουγέας, «Το Ηπειρωτικόν Αρχαίον», σ. 106.

3. Βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, *Συγκυρίες και εμπόριο στην προεπαναστατική Πελοπόννησο (1793-1821)*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1980, σ. 112· πρβλ. και Σβοροнос, ό.π., σ. 82.

4. Βλ. Paris, *Commerce de Marseille*, σ. 357· βλ. και Σβοροнос, ό.π., σ. 82 σημ. 1 (λεπτομέρειες για το βενετικό τσεκίни) και σ. 319 σημ. 1 (πίνακας αντιστοιχίας τσεκινιού- πιάστρου). Κατά τον Ρορα, «La circulation monétaire», ό.π., σ. 164, και μετά το 1797 δεν μεταβλήθηκε σχεδόν καθόλου η εσωτερική αξία του βενετικού τσεκινιού· έτσι μπορεί να συμπληρωθεί ο παραπάνω πίνακας του Σβοροнос και για την περίοδο των τριών πρώτων δεκαετιών του 19ου αι.

5. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 130.—Anthony DOWLE-André de Clermont, *Monnaies modernes de 1789 à nos jours*, trad. fran. R. Lapassade et P.-Y. Lathoumet, Fribourg, Office du Livre, 1972, σ. 100 κε., καθώς και πίν. αρ. 150, όπου νόμισμα ενός δουκάτου του 1792.

6. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 118.

7. Βλ. DOWLE-Clermont, *Monnaies modernes*, πίν. 10-11, έναντι σ. 22·

six livres (grand écu de six livres, εξάλιρο). Πριν από το 1795 (έτος 3 της Δημοκρατίας) βάση υπολογισμού στο γαλλικό νομισματικό σύστημα αποτελούσε η λίβρα-λίρα (libre), υποδιαιρούμενη σε 20 σολδία (sous), καθένα από τα οποία είχε 12 δηνάρια (deniers). Μετά το έτος αυτό καθιερώθηκε ως βάση το φράγκο (franc), υποδιαιρούμενο σε 10 décimes ή 100 centimes. Με το διάταγμα του 1810 για την αντιστοιχία λίρας-φράγκου, το εξάλιρο αντιστοιχούσε σε 5,80 φράγκα¹. 3. Talari d' Espagne (colonnato, piastra, pezzo duro, κολονάτο ή δίστηλο²). Διακρινόταν σε προγενέστερο και μεταγενέστερο από το 1772. Τα πιο παλαιά είναι του Καρόλου Ε', που ήθελε να υπογραμμίσει το απεριόριστο της δύναμής του με το μύθο PLUS ULTRA ανάμεσα από τις δύο στήλες (κολόνες) του Ηρακλή (Γιβραλτάρ). Το νόμισμα αυτό γνώρισε μεγάλη διάδοση στην Ευρώπη και τη Β. Αφρική³. Στην περίοδο 1793-1821 θεωρούνταν το πιο ισχυρό και χρησιμοποιούνταν περισσότερο απ' όλα στις εμπορικές συναλλαγές, ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο⁴. 4. Talari Regina (Levantine Thaler, ρεγγίνα). Κόπηκε από την αυτοκράτειρα της Αυστρίας Μαρία-Θηρεσία (1746-1780), την οποία και απεικόνιζε στη μία όψη και στην οποία οφείλει την ονομασία ρεγγίνα. Το αυστριακό τάληρο μπορούσε να κοπεί και για λογαριασμό άλλων χωρών, αρκεί να παρεχόταν η ανάλογη ποσότητα ασημιού και να καταβάλλονταν τα έξοδα κοπής που ανέρχονταν στο 1,5% της αξίας⁵. Στα 1762 τα τάληρα της Μαρίας - Θηρεσίας φαίνεται να υποσκελίζουν τα παλαιά ισπανικά πιάστρα⁶. 5. Talari de Venise. Βενετικό ασημένιο νόμισμα που κόπηκε αποκλειστικά για τις ανάγκες του εμπορίου της Ανατολής. Έφερε παράσταση αναρριχόμενου ή καθιστού λιονταριού⁷. 6. Talari de Naples. Ασημένιο δουκάτο της Νεάπολης ή ducaton⁸. 7. Talari aux quatre couronnes. Η ονομασία δείχνει ότι μάλλον πρόκειται για νόμισμα, το οποίο στη μία όψη απεικόνιζε σύμπλεγμα από 4 κορώνες (θυρεούς). Ένα τέτοιο νόμισμα είχε κοπεί π.χ. στα 1577 από τον δούκα της Σαβοΐας Εμμανουήλ-Φιλιμπέρτο. Είναι δύσκολο να προχωρήσουμε σε κάποια ταύτιση. Το νόμισμα αυτό εμφανί-

1. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 252· πρβλ. και Dowle - Clermont, ό.π., σ. 17 (πίν. 2) και σ. 18 (πίν. 5).

2. Βλ. Κουγέα, ό.π., σ. 106 σημ. 5.

3. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 73-74.

4. Βλ. Κρεμμυδά, *Συγκυρία και εμπόριο*, σ. 112. Πρβλ. και Rebuffat-Courdurié, *Marseille et le négoce monétaire*, σ. 76, 90, 110, για την κοπή του νομίσματος αυτού, εξαιτίας της μεγάλης ζήτησης, στα νομισματοκοπεία του Günzburg και αργότερα του Μιλάνου, για λογαριασμό άλλων χωρών.

5. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 507. — Κουγέα, «Το Ηπειρωτικόν Αρχαίον», σ. 106 σημ. 6.

6. Βλ. Rebuffat-Courdurié, ό.π., σ. 128.

7. Βλ. Martinori, *La Moneta*, σ. 508.

8. Βλ. ό.π., σ. 126, 133.

ζεται στα δελτία τιμών μόνο από τα Γιάννενα και για ένα μόνο πεντάμηνο (Ιούν. - Οκτ. 1813). 8. Talari de Saxe (τάληρο Σαξονίας). Πιθανό να πρόκειται για νόμισμα που κόπηκε μετά το 1806, μετά δηλ. την ανακήρυξη της Σαξονίας σε βασίλειο.

Δ. Συγκρίσεις και διαπιστώσεις

1. Το αγγλικό νόμισμα. Η απουσία των αγγλικών χρυσών ή αργυρών νομισμάτων από τη γικνινιώτικη αγορά της εποχής έχει ήδη επισημανθεί¹. Ασφαλώς το φαινόμενο δεν μπορεί με κανένα τρόπο να σημαίνει και την οικονομική απουσία των Άγγλων από την επικράτεια του Αλή πασά. Αντίθετα μάλιστα. Είναι γνωστό ότι στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου η Αγγλία αποβαίνει, κατά τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αι., η κύρια οικονομική δύναμη, σε βάρος της Γαλλίας². Προϊόντα των αποικιών, όπως ζάχαρη και καφές, καθώς και βαμβακερά υφάσματα, έχουν μεγάλη ζήτηση στις αγορές της Ανατολής³, ενώ η συνθήκη των Δαρδανελλίων (Ιανουάριος 1809) δίνει και επίσημα την οικονομική υπεροχή στην Αγγλία. Η γνωστή *Levant Company* γνωρίζει νέες ημέρες δόξας, χρησιμοποιώντας ως πράκτορες της υπηκόους του σουλτάνου⁴.

Δεν έχουμε λόγους ν' αμφιβάλλουμε ότι από τον κανόνα της αγγλικής υπεροχής αποτελούσε εξαίρεση, την εποχή που μας ενδιαφέρει εδώ, η επικράτεια του Αλή πασά. Κατά τις πληροφορίες του Γάλλου υποπροξένου της Πρέβεζας H. Pouqueville, τη 1.5.1813, «les Anglais sont toujours en possession du commerce de cette échelle, et notre cabotage s'y fait à travers mille difficultés»⁵. Ο ίδιος υποπρόξενος διαπιστώνει με πικρία, λίγους μήνες αργότερα, ότι οι σχέσεις Αλή πασά και Άγγλων εξακολουθούν να είναι άριστες: οι τελευταίοι αυτοί είχαν στα χέρια τους «όλο το εμπόριο της Αλβανίας»⁶.

Οι λόγοι της απουσίας του αγγλικού νομίσματος από τις ηπειρωτικές αγορές πρέπει ίσως ν' αναζητηθούν στην αδυναμία του νομισματικού συστήματος της χώρας αυτής να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες του εξωτερικού της

1. Βλ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες*, σ. 263 σημ. 104β· δεν γίνεται εδώ, ωστόσο, καμιά προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου.

2. Βλ. Κρεμμυδά, «Η οικονομική κρίση», ό.π., σ. 21.

3. Βλ. Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, London, Frank Cass and Co Ltd., 1969, σ. 192, 193.

4. Βλ. Wood, ό.π., σ. 191.

5. Η πληροφορία από διαβιβαστικό έγγραφο του δελτίου τιμών στην Πρέβεζα, τον Απρίλιο 1813, του H. Pouqueville, Γιάννενα, 1.5.1813, *AMAE, CCC - Janina*, τ. 7, φ. 118r.

6. Βλ. H. Pouqueville προς Bassano, Γιάννενα 6.9.1813 (διαβιβαστικό του δελτίου τιμών μηνός Αυγούστου 1813), *AMAE*, ό.π., τ. 8, φ. 13r.

εμπορίου. Η έρευνα σε βάθος στο σημείο αυτό είναι ασφαλώς πέρα από τα όρια της μελέτης, αλλά και πέρα από τις δυνατότητες του συγγραφέα της. Η συγκεκριμένη πάντως αδυναμία του αγγλικού νομισματικού συστήματος δεν θα μπορούσε ν' αποδοθεί μόνο στη γνωστή σπανιότητα από την Αγγλία των πολύτιμων μετάλλων¹.

Δεν μπορούμε λοιπόν παρά να δεχτούμε, προς το παρόν τουλάχιστο, ότι το αγγλικό εμπόριο χρησιμοποιούσε για τις ανάγκες του νομίσματα άλλων χωρών. Άλλωστε το εμπόριο αυτό διεξαγόταν κυρίως από ντόπιους εμπόρους - πράκτορες, οι οποίοι βέβαια χρησιμοποιούσαν τα νομίσματα που κυκλοφορούσαν και που τους ήταν οικεία. Η σκέψη ότι το αγγλικό εμπόριο δεν είχε άμεση ανάγκη ρευστού χρήματος μάλλον πρέπει ν' αποκλειστεί. Ακόμη κι αν ήταν πλεονασματικό, η ισχύουσα πρακτική παντού στην Ανατολή, ν' αγοράζουν δηλ. οι ντόπιοι με προθεσμία και να πουλούν τους μετρητοίς, επέβαλλε σ' όλους τους Ευρωπαίους εμπόρους τη χρήση μετρητών.

Εδώ θα μπορούσαμε ίσως να διατυπώσουμε την υπόθεση, πως τα νομίσματα στα οποία κυρίως κατέφευγε το αγγλικό εμπόριο ήταν τα βενέτικα σκεκίνια, τα ισπανικά χρυσά και αργυρά νομίσματα (ντούπιες και κολονάτα) και τα αυστριακά τάληρα (ρεγγίνες). Στην υπόθεση αυτή μας οδηγούν οι εξής λόγοι: α) Πρόκειται για τα νομίσματα που, όπως θα δούμε, παρουσιάζουν τις πιο μικρές διακυμάνσεις² ήταν δηλ. τα πιο «γερά» από τα ευρωπαϊκά νομίσματα που κυκλοφορούσαν στις ηπειρωτικές αγορές της εποχής. β) Η ισχύς του αγγλικού εμπορίου στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου έδινε στους Άγγλους τη δυνατότητα να διαθέτουν τις αναγκαίες ποσότητες από τα παραπάνω νομίσματα.

Πέρα από τους λόγους αυτούς, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία επιπλέον ένδειξη το γεγονός ότι στον κατάλογο των θησαυρών του Αλή πασά μνημονεύονται ακριβώς τα νομίσματα που αναφέρθηκαν³. Αν λοιπόν αυτά τα νομίσματα είχαν την προτίμηση του Αλή, είναι νομίζω λογικό να σκεφτεί κανείς πως οι κυριότεροι πελάτες του, οι Άγγλοι, με αυτά τα νομίσματα θα εξοφλούσαν τις υποχρεώσεις τους.

2. Οι τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Στο σημαντικό αυτό ζήτημα αναγκαστικά θα περιοριστούμε σε παρατηρήσεις σχετικά με την ονομαστική

1. Για τη σπανιότητα αυτή και τους λόγους της, με συντομία, βλ. στους D o w l e - C l e r m o n t, *Monnaies modernes*, σ. 123-124. Πρβλ. και P i e r r e L é o n, *Histoire économique et sociale du monde*. Tome 3. *Inerties et Révolutions. 1730-1840*, Paris, A. Colin, 1978, σ. 416, όπου για την εξάπλωση της χρήσης του χαρτονομίσματος μετά το 1810.

2. Πρβλ. πιο κάτω, καθώς και τους σχετικούς πίνακες και τα διαγράμματα.

3. A. A n d r é a d è s, «Ali de Tébélin. Economiste et financier», *REG* 25 (1912) 435 (αναδημοσίευση από την «Εστία» του 1877).

τιμή των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Δεν θα θίξουμε δηλ. τα θέματα της πραγματικής τους αξίας, κάτι που θ' απαιτούσε καλή γνώση των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Οι παρατηρήσεις που ακολουθούν βασίζονται στους πίνακες και τα διαγράμματα που παρατίθενται εδώ.

Από τους πίν. I και II είναι εύκολο να διαπιστωθεί ότι οι τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε γαλλικά φράγκα δεν μεταβάλλονται σχεδόν καθόλου σ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Βάση υπολογισμού μπορούν ν' αποτελέσουν το ασημένιο και το χρυσό ναπολεόνι (για τα ασημένια και τα χρυσά νομίσματα, αντίστοιχα). Μπορούμε ακόμη να παρατηρήσουμε ότι στα αργυρά νομίσματα συμβαδίζουν απόλυτα από την άποψη αυτή τα ισπανικά και τα αυστριακά τάληρα, ενώ πολύ κοντά ακολουθούν τα βενετικά (με διαφορά 2,70%) και τα ναπολιτάνικα τάληρα (διαφορά 4,50%). Ός προς τα χρυσά νομίσματα, πάντα σε γαλλικά φράγκα, τις πιο μεγάλες τιμές παρουσιάζουν οι διπλές ντούπιες της Ισπανίας και της Γένοβας (με διαφορά περίπου 3,60% υπέρ των πρώτων). Το χρυσό λουδοβίκι είναι κατά 18,50% ακριβότερο από το χρυσό ναπολεόνι, ενώ η ντούπια Σαβοΐας κατά 5,70% περ. από τη ναπολιτάνικη ουγγιά. Από τα σχεδόν ισοδύναμα βενετικά και ολλανδικά τσεκίνια, τα πρώτα παρουσιάζουν τιμή μεγαλύτερη κατά 10% περίπου.

Αυτή η σταθερότητα στις τιμές των χρυσών και αργυρών ευρωπαϊκών νομισμάτων σε γαλλικά φράγκα εξηγείται, αν σκεφτεί κανείς ότι το γαλλικό εθνικό νόμισμα δεν είχε μεγάλη πέραση στις αγορές της Ανατολής και ότι οι Γάλλοι έμποροι ήταν υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές τους νομίσματα άλλων χωρών, που είχαν βέβαια την προτίμηση των ντόπιων¹. Η αναγραφή από τους υπεύθυνους Γάλλους αξιωματούχους των τιμών των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε γαλλικά φράγκα χρησίμευε μόνο για τους λογαριασμούς στους στατιστικούς πίνακες². Έτσι οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των τιμών του νομίσματος αδρανούν σχεδόν εντελώς στην περίπτωση αυτή.

Ασφαλώς περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ονομαστικές τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε τουρκικά πιάστρα³. Αξίζει, νομίζω, να επιμείνου-

1. Βλ. Κ ρ ε μ μ υ δ ά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 110, 120. Πρβλ. και Rebuffat-Courdurie, *Marseille et le négoce monétaire*, σ. 14.

2. Η σχετική παρατήρηση στο Κ ρ ε μ μ υ δ ά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 110, που αναφέρεται ιδίως στο πρώτο μισό του 18ου αι., μάλλον ισχύει και για την εξεταζόμενη περίοδο. Και ακόμη περισσότερο, αφού το εμπόριο της Ηπείρου την εποχή αυτή βρισκόταν, όπως είδαμε, στα χέρια των Άγγλων.

3. Βλ. πληροφορίες για τις τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων στην περίοδο 1800-1820 στους: Κ ο υ γ έ α, «Το Ηπειρωτικόν Αρχείον», σ. 97-98, 106. — Κ υ ρ ι ά κ ο Σ ι μ ό π ο υ λ ο, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα. Τόμος Γ2. 1810-1821*, Αθήνα 1975, σ. 399 και σημ. 2. — Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, *Οι συντεχνίες*, σ. 43 (στη σ. 263 σημ. 104α οι πηγές για την σύνταξη του πίνακα της σ. 43).

με περισσότερο στην ανάλυση των πινάκων III-VI, καθώς και των διαγραμμάτων I-XIV.

Από τη σύγκριση των πιν. I και III, που αφορούν στα αργυρά νομίσματα, διαπιστώνουμε ότι και πάλι οι τιμές των ισπανικών και των αυστριακών ταλήρων συμβαδίζουν, με μια μικρή διαφοροποίηση προς τα άνω (2% περ.) της τιμής των πρώτων για το τετράμηνο Ιουλ. - Οκτ. 1813. Ακολουθούν και πάλι τα βενετικά και τα ναπολιτάνικα τάληρα: οι τιμές τους όμως, σε τουρκικά πιάστρα, φτάνουν εκείνες των αυστριακών ταλήρων μετά τον Απρ. 1813. Ακόμη, παρατηρούμε ότι το νόμισμα με την ονομασία «Talari aux quatre couronnes» που εμφανίζεται μόνο στο πεντάμηνο Ιουν.-Οκτ. 1813, ενώ σε γαλλικά φράγκα ακολουθεί την τιμή των ισπανικών και αυστριακών ταλήρων, σε τουρκικά πιάστρα ξεπερνά τα πρώτα κατά 2% περ. και τα δεύτερα κατά 4% περ. Τέλος, τα τάληρα της Σαξονίας, που αναφέρονται στα προξενικά δελτία μετά τον Ιούνιο 1813, σε σύγκριση με τα ισπανικά τάληρα είναι ακριβότερα κατά 6,31%, όταν υπολογίζονται σε γαλλικά φράγκα, και κατά 3,83%, όταν υπολογίζονται σε τουρκικά πιάστρα.

Από τη σύγκριση των πιν. II και IV, που αναφέρονται στα χρυσά νομίσματα, διαπιστώνουμε ότι τις μεγαλύτερες τιμές, σε τουρκικά πιάστρα, έχουν και πάλι οι ισπανικές (διπλές) ντούπιες και ακολουθούν οι ομόνυμες της Γένοβας. Οι τιμές των δύο αυτών νομισμάτων σε γαλλικά φράγκα παρουσιάζουν μια διαφορά γύρω στα 3,60%, ενώ σε τουρ. πιάστρα η διαφορά τους φτάνει περ. στο 8,80%, πάντα υπέρ του πρώτου. Επίσης οι τιμές της ναπολιτάνικης ουγγιάς και της ντούπιας Σαβοΐας, ενώ συμβαδίζουν στο δίμηνο Απρ. - Μαΐου 1812, διαφοροποιούνται τον επόμενο μήνα: έτσι η ντούπια Σαβοΐας ξεπερνά τη ναπολ. ουγγιά κατά 1,80% τον Ιούνιο 1812, ενώ ένα χρόνο αργότερα είναι ακριβότερη κατά 9,68%. Τέλος, το ζεύγος βενετικού και ολλανδικού τσεκινιού εμφανίζει μια σχεδόν σταθερή διαφορά μισού πιάστρου, δηλ. γύρω στο 4,17% υπέρ του πρώτου.

Ίσως θα ήταν, ακόμη, ενδιαφέρον να προχωρήσει κανείς σε μια σύγκριση των τιμών των διαφόρων χρυσών και αργυρών νομισμάτων, σε γαλλικά φράγκα και σε τουρ. πιάστρα, με βάση το χρυσό ναπολεόνι, για τα χρυσά, και το ασημένιο ναπολεόνι, για τα αργυρά. Τα αποτελέσματα αυτής της σύγκρισης βοηθούν, ως μια επιπλέον ένδειξη, στη συναγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με την προτίμηση προς ορισμένα νομίσματα, καθώς και με τον ρόλο καθενός στις τρέχουσες συναλλαγές.

Έτσι, με βάση το χρυσό ναπολεόνι και σε γαλλικά φράγκα, οι τιμές των άλλων νομισμάτων εμφανίζονται: χρυσό λουδοβίκι +18,50%, ντούπια (διπλή) Ισπανίας +315%, ντούπια (διπλή) Γένοβας +300%, ναπολιτάνικη ουγγιά +32%, ρουπόνια +90%, βενετικό τσεκίни -36%, ολλανδικό τσεκίни -42,50% και ντούπια Σαβοΐας +40%. Οι τιμές των αργυρών νομισμάτων, ως προς το ασημένιο

ναπολεόνι (και πάλι σε γαλλ. φράγκα), έχουν ως εξής: εξάλιρο Γαλλίας+15%, ισπανικό και αυστριακό τάληρο+11%, βενετικό τάληρο+8%, τάληρο Νεάπολης+6%, το ατάληρο με τις 4 κορώνες)+11% και το τάληρο Σαξονίας+4%. Όταν, τώρα, οι τιμές εκφράζονται σε τουρ. πιάστρα, η μέση τιμή των διαφόρων νομισμάτων παρουσιάζει την εξής εικόνα, με βάση και πάλι το χρυσό και το ασημένιο ναπολεόνι, για τα χρυσά και τα ασημένια νομίσματα αντίστοιχα: χρυσό λουδοβίκι +13,75%, ισπανική (διπλή) ντούπια +312,50%, γενοβέζικη (διπλή) ντούπια +281,25%, ναπολιτάνικη ουγγιά +36,25%, ρουπόνι +67,80%, βενετικό τσεκίни -40,83%, ολλανδικό τσεκίни -43,12%, ντούπια Σαβοΐας +41,42%· το γαλλικό εξάλιρο+16,36%, ισπανικό και αυστριακό τάληρο (πάλι συμβαδίζουν οι τιμές τους)+10,80%, βενετικό τάληρο+9,55%, ναπολιτάνικο τάληρο +7,05%, το «τάληρο με τις 4 κορώνες» +13,64% και το τάληρο Σαξονίας +4,55%.

Από τη σύγκριση αυτή μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι στα αργυρά νομίσματα τα παραπάνω ποσοστά σχεδόν συμπίπτουν, όταν οι τιμές τους εκφράζονται σε γαλλ. φράγκα ή σε τουρ. πιάστρα. Στα χρυσά νομίσματα, τα παραπάνω ποσοστά συμπίπτουν σχεδόν για τις ισπανικές διπλές ντούπιες, τις ντούπιες Σαβοΐας και τα ολλανδικά τσεκίни· για τα υπόλοιπα, η τιμή τους έπεφτε όταν υπολογίζονταν σε τουρ. πιάστρα, με εξαίρεση μόνο τη ναπολιτάνικη ουγγιά που παρουσίαζε άνοδο.

Από τη μελέτη της συνεχούς γραμμής των διαγραμμάτων I-VII και των δύο γραμμών του διαγρ. VIII, που παριστάνουν τις διακυμάνσεις των τιμών σε τουρ. πιάστρα των χρυσών ευρωπαϊκών νομισμάτων στα Γιάννενα, διαπιστώνουμε πρώτα πρώτα ότι οι τιμές των περισσότερων σταθεροποιούνται τον Ιούνιο (λουδοβίκι, βενετικό τσεκίни) ή τον Ιούλιο του 1813 (ναπολεόνι, ρουπόνι, ολλανδ. τσεκίни). Λίγο πριν, σταθεροποιούνται οι τιμές της γενοβέζικης ντούπιας (Φεβρουάριο) και της ισπανικής διπλής ντούπιας (Απρ.), ενώ λίγο μετά και της ναπολ. ουγγιάς (Αύγουστο). Παρατηρούμε ακόμη ότι οι αντίστοιχες καμπύλες εμφανίζουν μεγαλύτερες ομοιότητες κατά ομάδες νομισμάτων: έτσι τα γαλλικά χρυσά λουδοβίγια (διάγρ. I) και τα ναπολεόνια (II) διαγράφουν ίδια καμπύλη· το ίδιο συμβαίνει για την ομάδα που αποτελούν οι ισπανικές διπλές ντούπιες (III), οι ομώνυμες της Γένοβας (IV) και τα ρουπόνια (V), καθώς και για την άλλη ομάδα του ολλανδικού τσεκινιού (VI) και του βενετ. τσεκινιού (VII). Για τα περισσότερα επίσης, οι καμπύλες δεν σημειώνουν πτωτικές τάσεις· εξαίρεση παρουσιάζουν το ολλανδ. τσεκίни και η ναπολ. ουγγιά, και λιγότερο το βενετ. τσεκίни. Στα διαγρ. III, IV, V και VIII (β) παρατηρούμε σχεδόν συνεχή άνοδο της καμπύλης, μέχρι τη σταθεροποίησή τους (βλ. παραπάνω). Αυτή η ανοδική τάση εμφανίζεται κυρίως στο διάγρ. IV (γενοβ. διπλή ντούπια)· στα υπόλοιπα διαγράμματα, δηλ. το αρ. III (ισπαν. διπλή ντούπια), το αρ. V (ρουπόνι) και το αρ. VIII (α) (ντούπια Σαβοΐας),

διαπιστώνουμε μια καθυστέρηση της ανοδικής πορείας κατά το τρίμηνο Σεπτ. - Νοεμ. 1812. Αυτή η τελευταία παρατήρηση είναι, νομίζω, ιδιαίτερα σημαντική.

Η μελέτη της συνεχούς γραμμής των διαγρ. IX-XIV, που εκφράζει τις καμπύλες των τιμών (σε τουρ. πιάστρα) των αργυρών ευρωπαϊκών νομισμάτων στα Γιάννενα, μας οδηγεί στις παρακάτω διαπιστώσεις: Οι μικρότερες διακυμάνσεις εμφανίζονται στα αυστριακά τάληρα (διάγρ. XI), στα οποία σημειώνεται μόνο μία σχετικά μικρή (7,14%) αύξηση. Σχεδόν την ίδια εικόνα εμφανίζει το ισπανικό τάληρο (XII), με μια μικρή απόκλιση για το τετράμηνο Ιουλ. - Οκτ. 1813, οπότε σημειώνουμε μια ελάχιστη (2,80%) επιπλέον αύξηση σε σχέση με το αυστρ. τάληρο. Το τάληρο Βενετίας (XIV) παίρνει δύο αυξήσεις στο εξεταζόμενο διάστημα (κατά 4,50% περ. η καθεμιά), αλλά γενικά η καμπύλη της τιμής του εμφανίζει πολλές ομοιότητες με τις αντίστοιχες καμπύλες των δύο προηγούμενων νομισμάτων. Την ίδια γραφική εικόνα με το αυστρ. τάληρο θα παρουσίαζε η καμπύλη της τιμής, σε τουρ. πιάστρα πάντα, στο ασημένιο ναπολεόνι (IX), αν δεν είχαμε την υποχώρηση, τον Φεβρ. 1813 (2,27%) και τον Απρ. 1813 (6,82%), σε σχέση με τους προηγούμενους μήνες. Λιγότερο ομαλή εμφανίζεται η καμπύλη του ναπολ. τάληρου (XIII) και ακόμη λιγότερο η αντίστοιχη του γαλλ. εξάλιρου (X).

Γενικά, ωστόσο, η γραφική εικόνα των αργυρών νομισμάτων εμφανίζεται ομαλότερη απ' όσο η αντίστοιχη των χρυσών. Αυτό σημαίνει ότι η αύξηση της ονομαστικής τιμής, σε τουρ. πιάστρα, των αργυρών νομισμάτων ήταν λιγότερο συχνή απ' όσο στα χρυσά, αλλά και μικρότερη σε ποσοστιαίες μονάδες. Συγκεκριμένα, στο διάστημα που μας ενδιαφέρει εδώ (Απρίλ. 1812 - Ιαν. 1814) τα χρυσά ευρωπαϊκά νομίσματα εμφανίζουν μέση άνοδο της τιμής τους σε τουρ. πιάστρα κατά 18,65%, ενώ τα αργυρά κατά 12,03%. Ας σημειωθεί ακόμη ότι ο δεύτερος αυτός αριθμός θα ήταν μικρότερος, αν δεν επηρεαζόταν από το μεγάλο ποσοστό αύξησης του γαλλ. εξάλιρου (22,73%).

Από τη λεπτομερή ανάλυση που προηγήθηκε μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα:

1) Τα αργυρά ευρωπαϊκά νομίσματα, που εμφανίζουν τις μικρότερες διακυμάνσεις τιμών, και ιδιαίτερα τα ισπανικά και τα αυστριακά τάληρα, θα πρέπει να είχαν δεσπόζουσα θέση στις εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα στους Ευρωπαίους εμπόρους και τους ντόπιους.

2) Αν, τώρα, ληφθούν υπόψη ότι οι ντόπιοι δεν είχαν καμιά απολύτως εμπιστοσύνη στο τουρκικό νόμισμα¹, ότι το εμπορικό ισοζύγιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τη Δύση ήταν πάντα πλεονασματικό, καθώς και οι χρησιμοποιούμενες εμπορικές πρακτικές, δικαιούμαστε να συμπεράνουμε ότι η κυκλο-

1. Βλ. Κρεμμυδά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 115.

φορία των αργυρών ευρωπαϊκών νομισμάτων στις ηπειρωτικές αγορές πρέπει να ήταν ευρεία¹. Κι αυτό, παρά τους πιθανούς κινδύνους από τις συνεχώς μεταβαλλόμενες ισοτιμίες και τις ληστείες².

3) Η κυκλοφορία των χρυσών νομισμάτων θα πρέπει να ήταν μικρότερη σε σύγκριση μ' εκείνη των αργυρών, κι επομένως ο ρόλος τους στις εμπορικές συναλλαγές περισσότερο περιορισμένος, παρά τη μεγαλύτερη αξία που αντιπροσώπευαν.

4) Η συνεχής άνοδος της τιμής τους δείχνει, βέβαια, ότι ήταν περιζήτητα. Η εξήγηση εδώ νομίζω ότι πρέπει ν' αναζητηθεί στην πολύ διαδομένη συνήθεια του θησαυρισμού, που όπως σωστά παρατηρήθηκε, κείναι κλασικό φαινόμενο των υπανάπτυκτων χωρών, πάνω στις οποίες ασκείται κάποιος μορφής αποικιακή εκμετάλλευση³. Οι πλούσιοι ντόπιοι, Τούρκοι και υπόδουλοι, ήταν για πολλούς λόγους υποχρεωμένοι να συγκεντρώνουν κυρίως χρυσά (λόγω του μικρότερου όγκου) νομίσματα και τιμαλφή ή να φυγαδεύουν μέρος των χρημάτων τους σε σίγουρες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες⁴.

5) Σαφές, τέλος, είναι η προτίμηση προς ορισμένα χρυσά νομίσματα, ιδιαίτερα στις (διπλές) ντούπιες της Ισπανίας και της Γένοβας. Η προτίμηση αυτή μπορεί ν' αποδοθεί όχι τόσο (ή όχι μόνο) στην εσωτερική αξία των νομισμάτων, αλλά πιο πολύ στη φήμη καθενός, στην εξωτερική του όψη, στις παραστάσεις που έφερε κ.λπ⁵.

3. Ο καθορισμός των τιμών. Στην αρχή της μελέτης μας, οριοθετώντας με συντομία τα προβλήματα που παρουσιάζει η σπουδή της νομισματικής κατάστασης στην Οθωμανική αυτοκρατορία της παρακμής, είχαμε την ευκαιρία να επισημάνουμε τους κυριότερους παράγοντες που επηρέαζαν την αντιστοιχία των ευρωπαϊκών νομισμάτων και του τουρκικού εθνικού νομίσματος. Το πρόβλημα βέβαια είναι ευρύ κι έχει ήδη απασχολήσει περισσότερο ειδικούς. Σκοπός εδώ δεν μπορεί να είναι άλλος, παρά να επισημανθούν και να ερμηνευτούν, κατά το δυνατό, ορισμένες ειδικές καταστάσεις, που εμφανίζονται στον εξεταζόμενο χώρο και χρόνο.

Οι σχετικές αναφορές του γενικού προξένου F. Pouqueville μας προσφέ-

1. Πρβλ. στους Svoronos, *Le commerce de Salonique*, σ. 118, Paris, *Commerce de Marseille*, σ. 354, Rebuffat-Courdurié, *Marseille et le négoce monétaire*, σ. 126 και Κρεμμυδά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 119.

2. Βλ. Paris, ό.π., σ. 358· εδώ ίσως υπερτονίζονται οι σχετικοί κίνδυνοι.

3. Κρεμμυδά, *Το εμπόριο της Πελοποννήσου*, σ. 120.

4. Βλ. Svoronos, ό.π., σ. 115-116· πρβλ. και Andréadès, «Ali Pacha de Tébélin», ό.π., σ. 435.

5. Βλ. Paris, *Commerce de Marseille*, σ. 354-355, όπου η ενδιαφέρουσα παρατήρηση πως αυτή η πρακτική ωφέλησε νοθευμένα ευρωπαϊκά νομίσματα και καθυστέρησε, αντίθετα, τη διάδοση άλλων, περισσότερο υγιών.

ρουν αρκετά και ενδιαφέροντα στοιχεία, χρήσιμα για τον παραπάνω σκοπό. Η πρώτη λοιπόν αύξηση που παρατηρείται κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα στις τιμές των περισσότερων χρυσών ευρωπαϊκών νομισμάτων σημειώνεται τον Μάιο 1812¹. Κατά τον Γάλλο πρόξενο «leur augmentation annonce de plus en plus le déficit de la valeur des espèces turques»². Κατά την επόμενη μεταβολή της αντιστοιχίας των ευρωπαϊκών νομισμάτων ως προς το τουρκικό πιάστρο³, επισημαίνεται από τον ίδιο πρόξενο (στη στήλη των Παρατηρήσεων του αντίστοιχου μηνιαίου δελτίου) ότι οι Τούρκοι αύξησαν την αντιστοιχία ως προς το πιάστρο και των άλλων δικών τους νομισμάτων: το νόμισμα των 100 παράδων σε 110, το φουντουκλί από 9 1/2 σε 10 πιάστρα, και κατά 1/8 όλα τα άλλα⁴. Ωστόσο, η αύξηση αυτή (κατά 5,26% στα φουντουκλιά, κατά 10% των 100 παράδων και κατά 12,50% στα υπόλοιπα) ήταν οπωσδήποτε μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων (κατά 4-6% περ.). Το γεγονός επισημαίνεται και πάλι από τον Rouquerville, ο οποίος και παρατηρεί ότι τα ευρωπαϊκά νομίσματα καθημερινά κερδίζουν και πάντα θα κερδίζουν σε εσωτερική αξία ως προς το τουρκικό πιάστρο⁵.

Αυτή η βεβαιότητα του Γάλλου προξένου δικαιολογείται και από τις επόμενες μεταβολές. Συγκεκριμένα, τον Ιούλιο 1813 η ονομαστική αξία των διαφόρων τουρκικών νομισμάτων σε πιάστρα αυξάνει κατά 20%⁶. Τον ίδιο μήνα, πολλά ευρωπαϊκά νομίσματα δεν παρουσιάζουν μεταβολή της ονομαστικής τους αξίας σε πιάστρα, σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (χρυσό λουδοβίκι: διάγρ. I, ισπανική διπλή ντούπια: III, γενοβέζικη διπλή ντούπια: IV, βενετικό

1. Εξαιρέση από την αύξηση αυτή, όπως φαίνεται από τους πίν. III και IV και τα διαγράμματα III, V, VIII, αποτελούν τα εξής νομίσματα: η ισπανική ντούπια, η οποία αυξάνεται τον επόμενο μήνα: το ρουπόνι, όπου η πρώτη αύξηση (σχεδόν κατά 6%) συμβαίνει τον Σεπτέμβριο 1812: η ναπολιτάνικη ουγγιά και η ντούπια της Σαβοΐας αυξάνονται τον επόμενο μήνα. Τα ισχυρότερα από τα αργυρά νομίσματα (το αυστριακό, το ισπανικό και το βενετικό τάληρο: διαγρ. XI, XII και XIV, αντίστοιχα) σημειώνουν την πρώτη (και μόνη, σχεδόν) μεταβολή της αντιστοιχίας τους σε τουρ. πιάστρα τον Σεπτ. 1812.

2. Βλ. το διαβιβαστικό του F. Rouquerville του μηνός Μαΐου 1812, Γιάννενα, 2.6.1812 στα *ΑΜΑΕ*, ό.π., τ. 5, φ. 272 bis r. Ο Γάλλος πρόξενος συνεχίζει: «...Je sais par des avis recents qu'on frappe actuellement a la monnaie de Sa Hautesse quatre fondoukhis d'or, representant quarante piastres turques, avec deux sequins de Hollande, dont la valeur intrinseque n'est pas de vingt quatre francs».

3. Η μεταβολή αυτή, που είναι αρκετά υψηλή, συμβαίνει σ'όλα χωρίς εξαίρεση τα ευρωπαϊκά νομίσματα που εξετάζουμε εδώ: βλ. πίν. III-IV και διαγρ. I-XIV.

4. Βλ. το δελτίο Σεπτ. 1812, *ΑΜΑΕ*, ό.π., τ. 6, φ. 79r. Η παρατήρηση επαναλαμβάνεται και στο δελτίο του επόμενου μήνα: ό.π., τ. 6, φ. 156r.

5. Βλ. επιστολή του F. Rouquerville προς τον κόμη του Bassano, Γιάννενα, 8.10.1812 (διαβιβαστικό δελτίου μηνός Σεπτ. 1812), στα *ΑΜΑΕ*, ό.π., τ. 6, φ. 78r-v.

6. Βλ. επιστολή του ίδιου προς τον ίδιον αποδέκτη, Γιάννενα, 5.8.1812 (διαβιβαστικό δελτίου μηνός Ιουλίου 1812), ό.π., τ. 7, φ. 348r-v.

τσεκίνοι: VII, ασημένιο ναπολεόνι: IX, αυστρ. τάληρο: XI, ισπαν. τάληρο: XII, ναπολιτάνικο τάληρο: XIII, βενετ. τάληρο: XIV). Όσα παρουσιάζουν μεταβολές (χρυσό ναπολεόνι: II, ρουπόνι: V, ολλανδ. τσεκίνοι: VI, ναπολιτάνικη ουγκιά: VIII [α], γαλλικό εξάλιρο: X), αυτές κυμαίνονται από 1,85-4,35%¹.

Οι παραπάνω μεταβολές στις ονομαστικές τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων δεν γνωρίζω αν είναι φαινόμενο καθαρά τοπικό ή κατά ποιο μέρος τους οφείλονται σε τοπικούς παράγοντες. Σε τέτοιους παράγοντες μπορεί ν' αποδοθεί μέρος τουλάχιστο από τις μεταβολές που σημειώνονται μετά τον Απρίλιο και τον Μάιο 1813. Ήδη ο F. Pouqueville είχε προβλέψει, δύο μήνες νωρίτερα, τις αυξήσεις που συμβαίνουν τον Ιούλιο 1813. Τις αποδίδει, κατά μεγάλο μέρος, στην εμποροπανήγυρη του Περλεπέ, που θα άρχιζε στις αρχές Ιουνίου². Σοβαρές ευθύνες καταλογίζει, ακόμη, ο Γάλλος πρόξενος στους συμπατριώτες του της Κέρκυρας, για την κερδοσκοπία που επιτρέπουν ν' ασκείται εκεί από τους Ηπειρώτες χρηματομεσίτες πάνω στα εισαγόμενα ευρωπαϊκά νομίσματα και τη συνακόλουθη ζημιά για το γαλλικό εμπόριο³.

Τελευταίος στη σειρά, αλλ' όχι βέβαια και στη σημασία, παράγοντας που επιδρούσε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της ονομαστικής τιμής των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε σχέση με το τουρκικό πιάστρο, ήταν η παρεμβατική δυνατότητα του Αλή πασά. Η σημασία της γνώσης των θεμάτων, που σχετίζονται με τη διοίκηση της «επικράτειας» του πασά των Γιαννίνων έχει τονιστεί, ώστε να θεωρείται ατελής κάθε προσπάθεια μελέτης της οικονομίας του τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου, που δεν θα τη λάβαινε σοβαρά υπόψη⁴. Ειδικότερα στο θέμα που μας απασχολεί εδώ, αν όλοι οι κατά τόπους Τούρκοι διοικητές επιδρούσαν στη διαμόρφωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών στην περιοχή της δικαιοδοσίας τους, ο Αλή πασάς τους ξεπερνούσε ως προς τα οφέλη που αποκόμιζε⁵. Ο λόγος αυτής της πλεονεκτικής θέσης του πασά των Γιαν-

1. Πρέπει, ωστόσο, να παρατηρηθεί εδώ ότι η τελευταία μεταβολή της ονομαστικής αξίας των ευρωπαϊκών νομισμάτων, που συμβαίνει λίγο νωρίτερα (τον Απρίλ. - Ιούνιο, για τα περισσότερα), κυμαίνεται γύρω στο 4,35-7,32%.

2. Βλ. τις επιστολές του F. Pouqueville, από Γιάννενα, στη 1.5.1813 (διαβιβαστικό δελτίου μηνός Απριλίου) και στη 1.6.1813 (διαβιβαστικό για τον μήνα Μάιο), στα *AMAE*, δ.π., τ. 7, φ. 115r-v και φ. 225r-v, αντίστοιχα.

3. «Les agioteurs de l'Épire continuent, Monseigneur, à soutirer toutes les espèces d'or et d'argent, qui viennent de France à Corfou. Le gouvernement de cette île ne prévoit, ni ne calcule le préjudice que ce négoce (qui offre aux intrigants un bénéfice net de 14 p. 100: 14%) cause aux intérêts de Sa Majesté. J'ai épuisé toutes les raisons pour faire sentir cette importante vérité aux chefs de la colonie, mais ma voix est trop faible pour être entendue»: F. Pouqueville προς Bassano, Γιάννενα, 1.6.1813, *AMAE*, δ.π., τ. 7, φ. 225r-v.

4. Βλ. A n d r é a d è s, «Ali Pacha de Tébélin», δ.π., σ. 427.

5. Βλ. δ.π., σ. 457.

νίνων θα πρέπει ν' αναζητηθεί όχι μόνο στη δύναμη και στο βαθμό της ανεξαρτησίας του από την Πύλη, αλλά κυρίως στο ότι ο Αλής είχε τελειοποιήσει τον απαιτούμενο μηχανισμό, εφαρμόζοντας τις πιο σύγχρονες μεθόδους και χρησιμοποιώντας ξένους ειδικούς¹.

Η σπουδή της οικονομικής πολιτικής του Αλή πασά, που ξεφεύγει άλλωστε από τα όρια αυτής της μελέτης, παρουσιάζει μια ιδιαίτερη πολυπλοκότητα: η έλλειψη επαρκών στοιχείων δεν βοηθά καθόλου στη γνώση και την κατανόηση του ιδιόμορφου συστήματος που είχε εφαρμόσει². Θα περιοριστούμε να υπενθυμίσουμε μόνο το ύψος των εξόδων που απαιτούσε η φιλόδοξη πολιτική του³, τη σημασία που είχε για τους Τούρκους αξιωματούχους η συνεχής ευχέρεια διάθεσης μετρητών, κυρίως για να εξαγοράζουν και να εξασφαλίζουν τις θέσεις τους⁴, αλλά και το γνωστό πάθος του Αλή για το χρήμα: η έλλειψη αυτού του μέσου στάθηκε άλλωστε για πολύ καιρό το σοβαρότερο εμπόδιο στην άνοδο του Αλβανού πασά⁵. Αν ακόμη λάβει κανείς υπόψη, ότι οι «νόμιμοι» φόροι, όσο επαχθείς και αν ήταν, δεν αρκούσαν να καλύψουν τις ανάγκες του πασά των Γιαννίνων⁶, θ' αντιληφτεί ότι η επωφελής παρέμβαση στη ρύθμιση των τιμών των ευρωπαϊκών νομισμάτων αποτελούσε για τον Αλή πασά τόσο μια πραγματική ανάγκη, όσο και έναν όχι αμελητέο πόρο.

Δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό επηρεάζονταν οι τιμές των ξένων νομισμάτων από τον Αλή. Ασφαλώς, παρά τη φαινομενικά αντίθεση άποψη που παραδίδουν οι σχετικές «ταρίφες»⁷, δεν ήταν απόλυτα καθοριστικές οι δυνατότητές του. Μπορούμε ίσως να δεχτούμε, με βάση τα παραπάνω, ότι οι δυνατότητες αυτές εξαντλούσαν όλα τα περιθώρια ανοχής που άφηναν τα πλαίσια των συναλλαγματικών ισοτιμιών, τα οποία ίσχυαν λίγο-πολύ σ' ολόκληρη την αυτοκρατορία. Τα πλαίσια αυτά ορίζονταν ασφαλώς από ένα πλήθος παραγόντων, καθαρά οικονομικών αλλά και εξω-οικονομικών.

1. Βλ. Ligor Mile, *Sur le caractère du pouvoir d'Ali Pacha de Tébélène*, Tirana 1966 (ανακοίνωση στο I Congrès International d' Études Balkaniques et Sud-Est Européennes).

2. Πρβλ. André adès, «Ali Pacha de Tébélén», ό.π., σ. 430. Βλ. και Mile, ό.π., σ. 21-22, όπου η αντιφατική οικονομική πολιτική του Αλή αποδίδεται στη μεταβατική περίοδο στην οικονομία της επικράτειάς του.

3. Βλ. π.χ. τις πατηρήσεις του André adès, ό.π., σ. 448-451, για τις στρατιωτικές δαπάνες του Αλή πασά.

4. Βλ. τις εύστοχες σχετικές επισημάνσεις του André adès, ό.π., σ. 444.

5. Βλ. André adès, ό.π., σ. 428.

6. Βλ. André adès, ό.π., σ. 455.

7. Βλ. Κουγέα, «Το Ηπειρωτικόν Αρχαίον», ό.π., σ. 106-107. Πρβλ. και G. L. Afs, *Albanija i Epir u konze XVIII-nacale XIX g.*, Moskva 1963, σ. 288 σημ. 127 (στην πολυγραφημένη μετάφραση του Υπουργείου Εξωτερικών, σ. 115). Η άποψη του Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες*, σ. 42-43, ότι «ο καθορισμός των τιμών γινόταν από τις συντεχνίες...», μάλλον αφορά στον καθορισμό των τιμών των εμπορευμάτων: άλλωστε

Ωστόσο, εκεί που μπορούμε να υπολογίσουμε, με όλη τη δυνατή ακρίβεια, τη δυνατότητα παρέμβασης του Αλή πασά στον καθορισμό της αντιστοιχίας ξένων νομισμάτων - πιάστρου είναι οι διαφορές που παρατηρούνται, την ίδια στιγμή, στις τιμές των ξένων νομισμάτων στα Γιάννενα και στην Πρέβεζα (βλ. πίν. V-VI και διαγράμματα I-VII και IX-XIV).

Συγκεκριμένα, στο χρονικό διάστημα Φεβρ. - Απρ. 1813 οι ονομαστικές τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε τουρ. πιάστρα ήταν μικρότερες στην Πρέβεζα¹, σε σύγκριση με τα Γιάννενα, κατά: 10,87% τα χρυσά λουδοβίγια (διάγρ. I), 12,50% τα χρυσά ναπολεόνια (II), 9,10% οι διπλές νούπιες Ισπανίας (III), 4,71% οι διπλές ντούπιες Γένοβας (IV), 11,76% τα ρουπόνια (V), 11,48% τα ολλανδ. τσεκίγια (VI), 8,33% τα βενετ. τσεκίγια (VII), 16,67% τα ασημένια ναπολεόνια (IX), 17,10% τα γαλλικά εξάλια (X), 11,63% τα αυστριακά και τα ισπανικά τάληρα (XI-XII), 17,50% τα τάληρα της Νάπολης (XIII) και 14,63% τα βενετικά τάληρα (XIV).

Τον Μάιο του 1813 οι τιμές όλων σχεδόν των ευρωπαϊκών νομισμάτων² συνέπιπταν στις αγορές των Γιαννίνων και της Πρέβεζας. Ακόμη, πλησίαζαν πολύ τον Δεκέμβριο 1812, ενώ και τώρα συνέπιπταν οι τιμές των ισπανικών και των αυστριακών ταλήρων.

Από τον Ιούνιο του 1813 οι καμπύλες των τιμών, στα Γιάννενα και στην Πρέβεζα, απομακρύνονται και πάλι· έτσι στην Πρέβεζα είναι μικρότερες κατά: 10,20% το χρυσό λουδοβίχι, 12,94% το χρυσό ναπολεόνι, 6,67% η ισπανική διπλή ντούπια, 5,95% η γενοβέζικη διπλή ντούπια, 16,91% το ρουπόνι, 19,50% το ολλανδικό τσεκίγι, 16,67% το βενετικό τσεκίγι, 15,79% το ασημένιο ναπολεόνι, 12,50% το γαλλικό εξάλιο, 9,10% το αυστριακό τάληρο, 11,36% το ισπανικό τάληρο, 14,29% το ναπολιτάνικο τάληρο και 11,63% το βενετικό τάληρο. Η διαφορά, τη φορά αυτή, είναι λίγο ή περισσότερο μικρότερη, σε σύγκριση με το διάστημα Φεβρ. - Απρ. 1813, για τα περισσότερα νομίσματα³. Τέλος, και πριν και μετά τον Μάιο 1813, ο μέσος όρος της διαφοράς των ονομαστικών τιμών των ευρ. νομισμάτων (σε τουρ. πιάστρα) στα Γιάννενα και στην Πρέβεζα ξεπερνούσε το 12%.

Οι διαφορές που επισημάνθηκαν οφείλονται, τη φορά αυτή, αποκλειστικά η πηγή στην οποία παραπέμπει (ο Κ ο υ γ έ α ς, «Το Ηπειρωτικόν Αρχεῖον»: βλ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες*, σ. 263 σημ. 103) είναι σαφές στο ότι ο καθορισμός των τιμών των νομισμάτων γινόταν από τον Αλή πασά.

1. Εξαιρέση από τον κανόνα αυτό (σε ελάχιστο ποσοστό) αποτελούσαν, όπως φαίνεται στα αντίστοιχα διαγράμματα, τα χρυσά ναπολεόνια και τα ρουπόνια.

2. Μεγαλύτερη εμφανίζεται αυτή η διαφορά στα χρυσά ναπολεόνια και τις γενοβέζικες διπλές ντούπιες (λίγο), στα ρουπόνια (κατά 5,50%), στα ολλανδικά και στα βενετικά τσεκίγια (κατά 8% το καθένα).

3. Βλ. H. Pouqueville προς Bassano, Γιάννενα, 13.4.1813 (διαβιβαστικό δελτίου Μαρτίου), *AMAE*, ό.π., τ. 7, φ. 15r.

στην παρέμβαση του Αλή πασά. Οι σχετικές αναφορές του υποπροξένου Η. Rouqueville προς τον υπουργό κόμη του Bassano είναι, στο σημείο αυτό, αποκαλυπτικές. Συγκεκριμένα, ο Γάλλος υποπρόξενος αποκαλύπτει σαφώς πως ο Αλής «ayant à recevoir des sommes considérables à Prevesa et faisant tous ses paiements à Janina, a jugé à propos pour le mieux de ses intérêts de les fixer aussi»¹. Με τον τρόπο αυτόν ο Αλή πασάς, υπολογίζοντας δηλ. τις οφειλές των χρεωστών του σε τουρκικά πιάστρα και εισπράττοντας ξένα νομίσματα, κέρδιζε, μόνο από αυτή την πρακτική και ανάλογα με το ξένο νόμισμα, από 5-18% περισσότερα απ' όσα αν ίσχυαν και στην Πρέβεζα οι συναλλαγματικές αντιστοιχίες των Γιαννίνων. Μετά την εισπραξη των παραπάνω οφειλών, επανέφερε στα ίδια επίπεδα τις ονομαστικές τιμές των ξένων νομισμάτων, ενοποιώντας τες στις αγορές της επικράτειάς του. Αυτό λοιπόν συνέβη τον Δεκέμβριο του 1812 ή, καλύτερα, τον Μάιο του 1813². Για να εισπράξει νέες οφειλές, μετέβαλλε και πάλι κατά τον ίδιο τρόπο την αντιστοιχία των ευρωπαϊκών νομισμάτων ως προς το τουρκικό πιάστρο, όπως διαπιστώσαμε από τον Ιούνιο του 1813 και έπειτα.

Οι παραπάνω πληροφορίες του Η. Rouqueville ήταν σχετικά γνωστές³, ίσως από άλλες πηγές. Ωστόσο, με τη λεπτομερή σύγκριση που επιχειρήθηκε εδώ, βασισμένη σε έγκυρες προξενικές πηγές, καθορίζεται τώρα με ακρίβεια το ποσοστό μείωσης της ονομαστικής τιμής καθενός νομίσματος χωριστά, πράγμα που οδηγεί σε χρήσιμα, πιστεύω, συμπεράσματα. Αποδειχεται δηλ. τώρα ότι η δυνατότητα επίδρασης του Αλή πασά στις τιμές των ευρωπαϊκών νομισμάτων, όταν αυτές εκφράζονται σε τουρ. πιάστρα, δεν ήταν απεριόριστη. Επιπλέον, ο βαθμός επηρεασμού ποίκιλλε για τα διάφορα ξένα νομίσματα. Διαπιστώνεται ακόμη πως η παρέμβαση του Αλή στον παραπάνω τομέα ήταν δυσμενής για το γαλλικό εθνικό νόμισμα, ενώ κυμαινόταν στο 10-12% για τα πιο γερά νομίσματα, όπως τα κολονάτα και οι ρεγγίνες. Παρέχεται, τέλος, μια επιπλέον ευκαιρία να υπογραμμιστεί η πολυπλοκότητα που παρουσιάζουν τα θέματα τα σχετικά με τη νομισματική κατάσταση σε μια ιδιαίτερα ζωντανή, και οικονομικά και πολιτικά, περιοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

1. Η. Rouqueville προς τον ίδιον αποδέκτη, Γιάννενα, 1.6.1813 (διαβιβαστικό δελτίου Μαΐου), ό.π., τ. 7, φ. 228r.

2. Ο ίδιος προς τον ίδιον, Γιάννενα, 16.7.1813 (διαβιβαστικό Ιουνίου), ό.π., τ. 7, φ. 312r. Εδώ ο Γάλλος υποπρόξενος σημειώνει: «... (Ali pacha) a jugé à propos pour le mieux de ses intérêts, de baisser les monnaies de huit et dix pour cents». Το ποσοστό, όπως διαπιστώθηκε, δεν ανταποκρίνεται με ακρίβεια σ' όλα τα νομίσματα· φαίνεται πως είναι προϊόν πρόχειρου υπολογισμού.

3. Βλ. Gabriel Remérand, *Ali de Tébelen Pacha de Janina (1744-1822)*, Paris 1928, σ. 224. Βλ. επίσης και Ars, *Albanija i Epir*, σ. 288 και σημ. 127 (σημειάζεται στον Ch. Schmidt, «Napoléon et les routes balkaniques», *La Revue de Paris* του 1912. Δεν μου ήταν προσιτή η εργασία αυτή για να επισημάνω την πηγή της πληροφορίας· ίσως πρόκειται για τα μεταγενέστερα κείμενα του F. Rouqueville).

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

ΑΡΓΥΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
(σε γαλλικά φράγκα)

	<i>Napoléon</i>	<i>Pièce de</i>	<i>Talari</i>	<i>Talari</i>	<i>Talari</i>	<i>Talari</i>	<i>Talari</i>	<i>Talari</i>
	<i>d'argent</i>	<i>6 livres</i>	<i>d'Espagne</i>	<i>Regina</i>	<i>de Venise</i>	<i>de Naples</i>	<i>4 couronnes</i>	<i>de Saxe</i>
1812	Απρ.	5	5,75	5,75	5,75	5,70	5,28	-
	Μαυ.	5	5,75	5,75	5,75	5,70	5,28	-
	Ιουν.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Ιουλ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Αυγ.	-	-	-	-	-	-	-
	Σεπτ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Οκτ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Νοεμ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Δεκ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
1813	Ιαν.	-	-	-	-	-	-	-
	Φεβρ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Μαρτ.	-	-	-	-	-	-	-
	Απρ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Μαυ.	5	5,75*	5,55	5,55	5,40	5,30	-
	Ιουν.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	5,55
	Ιουλ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	5,55
	Αυγ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	5,55
	Σεπτ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	5,55
	Οκτ.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	5,55
	Νοεμ.	-	-	-	-	-	-	-
	Δεκ.	-	-	-	-	-	-	-
1814	Ιαν.	5	5,75	5,55	5,55	5,40	5,30	-
								5,20

* Μάλλον εσφαλμένη η αναγραφή στο σχετικό δελτίο του αριθμού 6,75

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ
ΧΡΥΣΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
(σε γαλλικά φράγκα)

	<i>Napoléon d'or</i>	<i>Louis d'or</i>	<i>Quadruple d'Espagne</i>	<i>Quadruple de Gènes</i>	<i>Once de Naples</i>	<i>Rusponis</i>	<i>Sequin de Venise</i>	<i>Sequin vieux de Hollande</i>	<i>Double de Savoye au Roi</i>	<i>Sequin au Roi</i>
1812	Απρ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	11,50
	Μαυ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,27	11,50
	Ιουν. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	11,50
	Ιουλ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	11,50
	Αυγ. -	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Σεπτ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Οκτ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Νοεμ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Δεκ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
1813	Ιαν. -	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Φεβρ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Μαρ. -	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Απρ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Μαυ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Ιουν. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	28,00	-
	Ιουλ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	-
	Αυγ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	-
	Σεπτ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	-
	Οκτ. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	-
	Νοεμ. -	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Δεκ. -	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1814	Ιαν. 20	23,70	83	80	26,40	38	12,80	11,50	-	-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

ΑΡΓΥΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
(σε τουρκικά πιάστρα)

		<i>Napoléon d'argent</i>	<i>Pièce de 6 livres</i>	<i>Talari d'Espagne</i>	<i>Talari Regina</i>	<i>Talari de Venise</i>	<i>Talari de Naples</i>	<i>Talari aux 4 couronnes</i>	<i>Talari de Saxe</i>
1812	Απρ.	5	5.20	5.25	5.25	5.20	5.10	-	-
	Μαρ.	5.5	5.30	5.25	5.25	5.20	5.12	-	-
	Ιουν.	5.5	5.30	5.25	5.25	5.20	5.12	-	-
	Ιουλ.	5.5	5.30	5.25	5.25	5.20	5.12	-	-
	Αυγ.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Σεπτ.	5.20	6.10	6	6	5.30	5.30	-	-
	Οκτ.	5.20	6.10	6	6	5.30	5.25	-	-
	Νοεμ.	5.20	6.15	6	6	5.30	5.25	-	-
	Δεκ.	5.20	6.25	6	6	5.30	5.25	-	-
1813	Ιαν.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Φεβ.	5.15	6.15	6	6	5.30	5.25	-	-
	Μαρ.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Απρ.	5.5	6.20	6	6	6	6	-	-
	Μαρ.	5.20	6.20	6	6	6	6	-	-
	Ιουν.	5.20	6.20	6	6	6	6	6.10	5.30
	Ιουλ.	5.20	6.30	6.5	6	6	6	6.10	5.30
	Αυγ.	5.20	6.30	6.5	6	6	6	6.10	5.30
	Σεπτ.	5.20	6.30	6.5	6	6	6	6.10	5.30
	Οκτ.	5.20	6.30	6.5	6	6	6	6.10	5.30
	Νοεμ.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Δεκ.	-	-	-	-	-	-	-	-
1814	Ιαν.	5.20	6.30	6	6	6	6	-	5.30

ΠΙΝΑΚΑΣ IV
ΧΡΥΣΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ
(σε τουρκικά πιάστρα)

	<i>Napoléon d'or</i>	<i>Louis d'or</i>	<i>Quadruple d'Espagne</i>	<i>Quadruple de Gênes</i>	<i>Once de Naples</i>	<i>Rusponis</i>	<i>Sequin de Venise</i>	<i>Sequin vieux de Hollande</i>	<i>Double de Savoye</i>	<i>Sequin au Roi</i>	
1812	Απρ.	20	23	85	77.20	27	34	12	11.20	27	11.10
	Μαυ.	21	23.20	85	78	27	34	12.20	12	27	11.20
	Ιουν.	21	24	86	79	27.20	34	12.15	11.30	28	11.25
	Ιουλ.	21.5	24	86	79.10	27.30	34	12.20	12	28	11.30
	Αυγ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Σεπτ.	22	25	90	84	29.30	36	13	12.30	30	-
	Οκτ.	22	25	90	85	29.30	36	13	12.20	30	-
	Νοεμ.	22	25.10	90	85.20	29.30	37	13	12.20	30	-
	Δεκ.	22.20	25.20	94	87	31	37.20	13.10	13	32	-
1813	Ιαν.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Φεβρ.	22.20	25.20	95	89	30	38	13	12.30	32	-
	Μαρτ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Απρ.	22.20	25.20	96	89	31	38.10	13	13	33	-
	Μαυ.	22.20	25.20	96	89	31	38.20	13.10	13	33	-
	Ιουν.	23	27	96	89	31	39	14	13.20	34	-
	Ιουλ.	24	27	96	89	32	39.30	14	13.30	-	-
	Αυγ.	24	27	96	89	33	39.30	14	13.30	-	-
	Σεπτ.	24	27	96	89	33	39.30	14	13.30	-	-
	Οκτ.	24	27	96	89	33	39.30	14	13.30	-	-
	Νοεμ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Δεκ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1814	Ιαν.	24	27	96	90	33	39.30	14	13.20	-	-

ΠΙΝΑΚΑΣ V

ΑΡΓΥΡΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ
(σε τουρκικά πιάστρα)

		<i>Napoléon d'argent</i>	<i>Pièce de 6 livres</i>	<i>Talari d'Espagne</i>	<i>Talari Regina</i>	<i>Ducat de Venise</i>	<i>Ducat de Naples</i>
1812	Νοεμ.	5	6	5.35	5.35	5.20	5.20
	Δεκ.	5.5	6.10	6	6	5.20	5.20
1813	Ιαν.	-	-	-	-	-	-
	Φεβρ.	4.20	5.30	5.25	5.25	5.10	5.5
	Μαρτ.	4.20	5.20	5.15	5.15	5.5	5
	Απρ.	4.20	5.20	5.15	5.15	5.5	5
	Μαϊ.	5.20	6.20	6	6	6	6
	Ιουν.	4.30	6	5.20	5.20	5.15	5.10
	Ιουλ.	4.30	6	5.20	5.20	5.15	5.10
	Αυγ.	4.30	6	5.20	5.20	5.15	5.10
	Σεπτ.	4.30	6	5.20	5.20	5.15	5.10
	Οκτ.	4.30	6	5.20	-	5.15	5.10
	Νοεμ.	4.30	6	5.20	-	5.15	5.10

ΠΙΝΑΚΑΣ VI

ΧΡΥΣΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ
(σε τουρκικά πιάστρα)

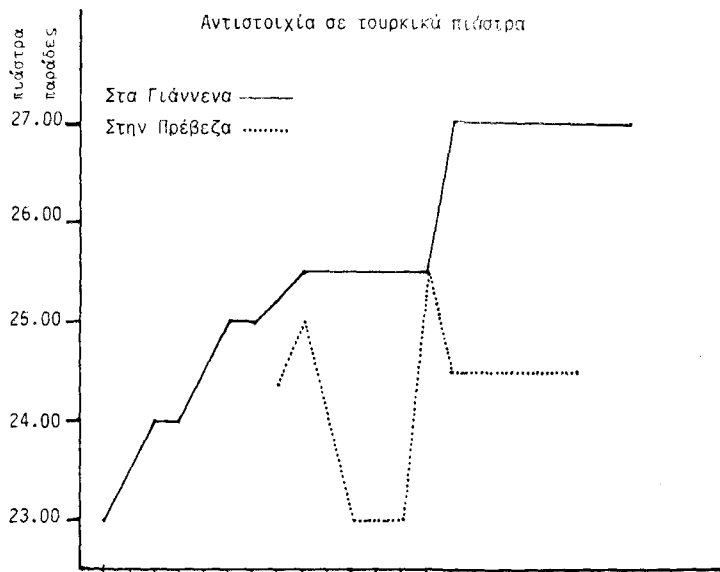
	<i>Napoléon d'or</i>	<i>Louis d'or</i>	<i>Quadruple d'Espagne</i>	<i>Quadruple de Gènes</i>	<i>Rusponis</i>	<i>Sequin de Venise</i>	<i>Sequin de Hollande</i>
1812 Νοεμ.	21.20	24.15	88	83	35.20	12.20	11.30
Δεκ.	22	25	92	86	37	13	12.30
1813 Ιαν.	-	-	-	-	-	-	-
Φεβρ.	20	23	90	87	36	12	11.20
Μαρτ.	20	23	88	85	34	12	11.20
Απρ.	20	23	88	85	34	12	11.20
Μαυ.	22	25.20	96	89	38	13.10	13
Ιουν.	22	24.20	90	84	34	12	11.30
Ιουλ.	21.10	24.20	90	84	34	12	11.30
Αυγ.	21.10	24.20	90	84	34	12	11.20
Σεπτ.	21.10	24.20	90	84	34	12	11.20
Οκτ.	21.10	24.20	90	84	-	12	11.20
Νοεμ.	21.10	24.20	90	84*	-	12	11.20

* Μάλλον εσφαλμένα σημειώνεται εδώ ο αριθμός 44

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ I

LOUIS D'OR

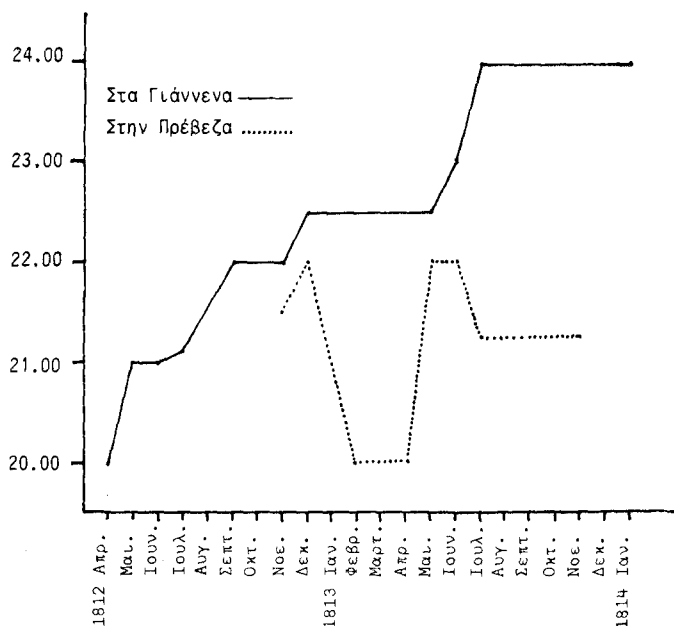
Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

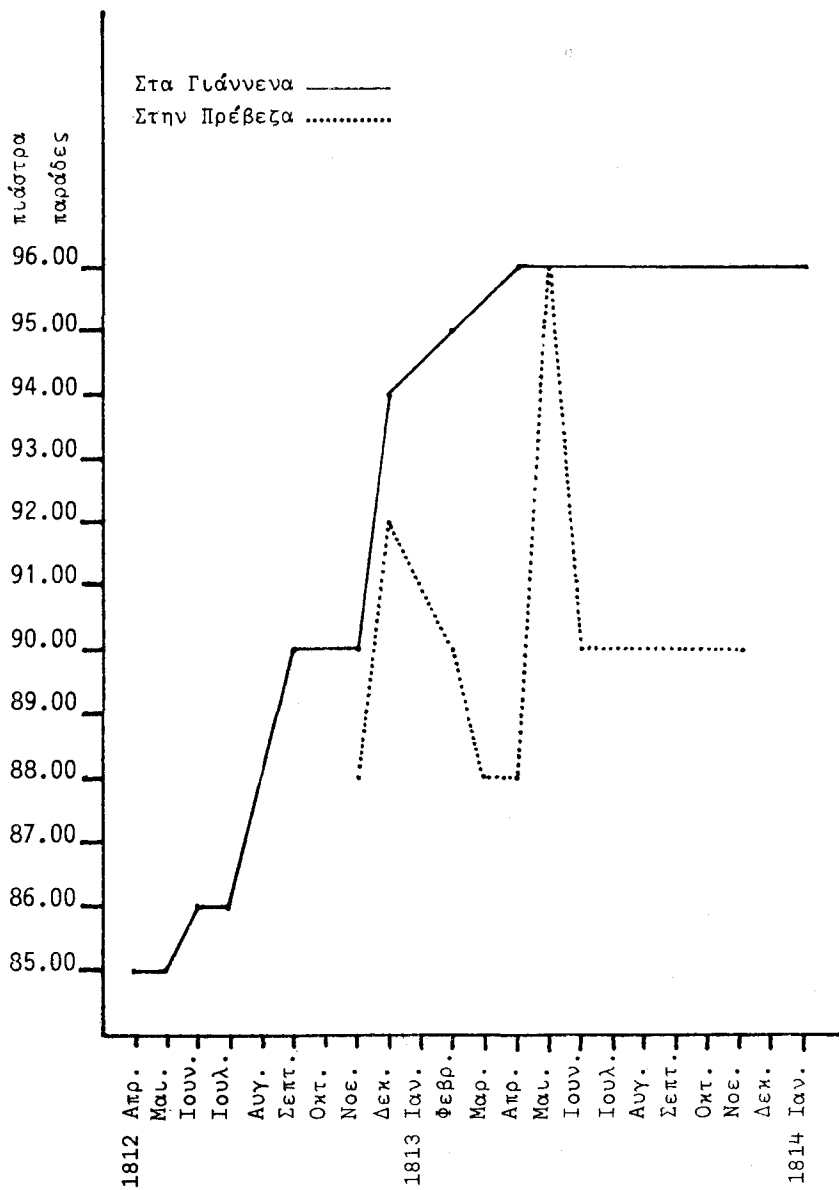
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ II

NAPOLÉON D' OR

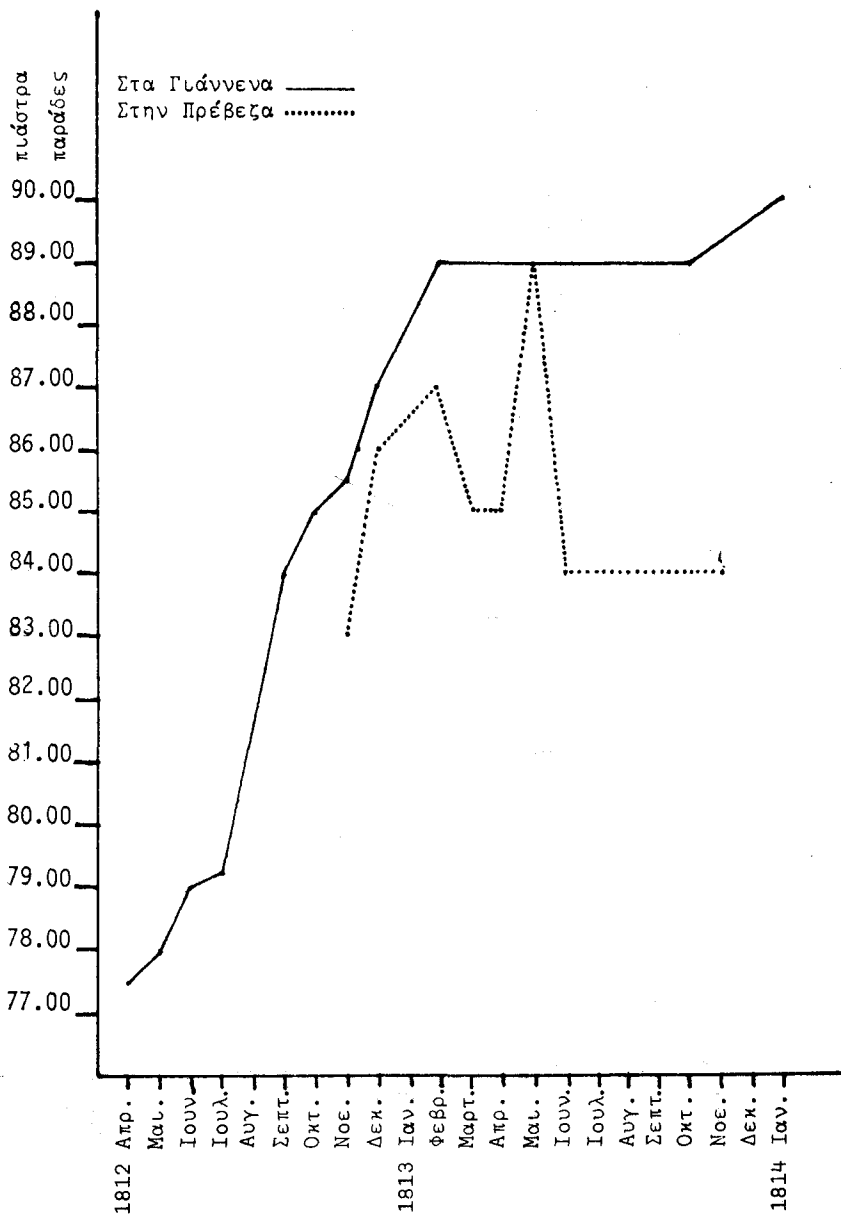
Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

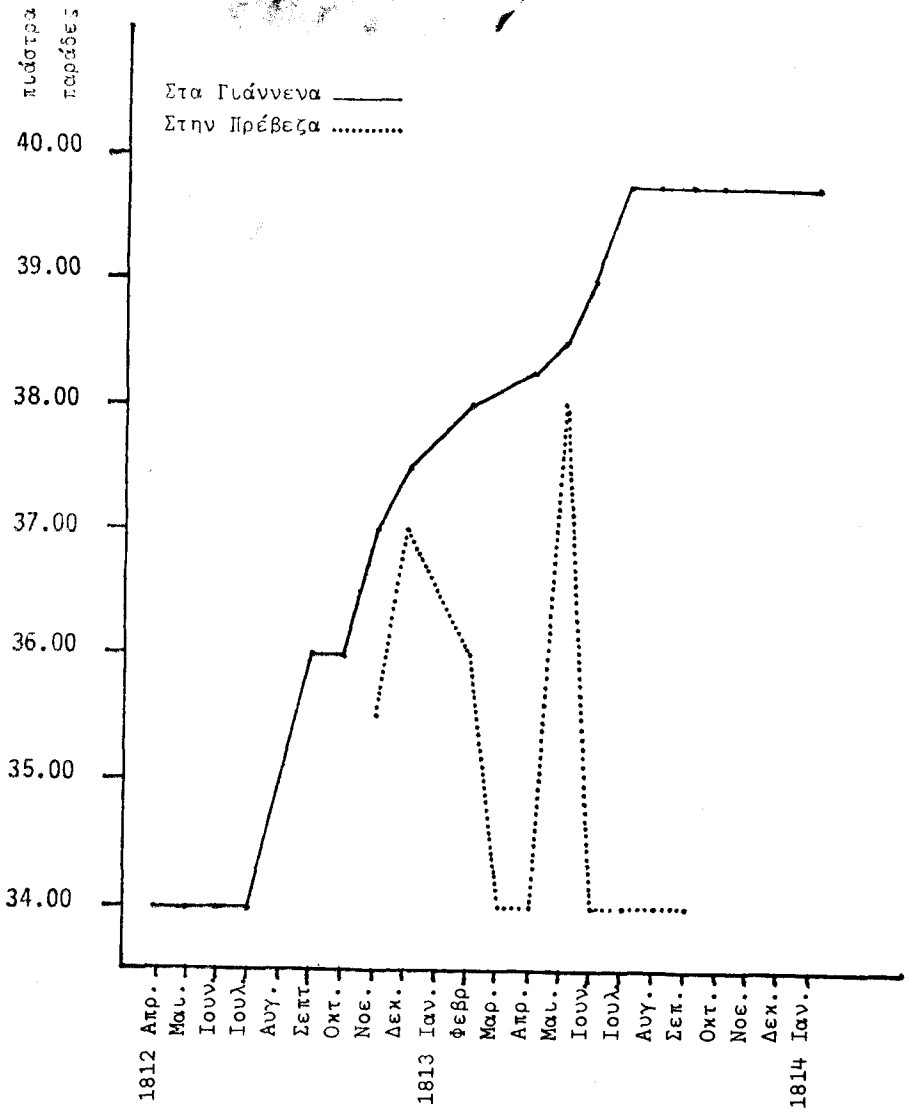
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΙΙΙ
 QUADRUPLE D'ESPAGNE
 Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

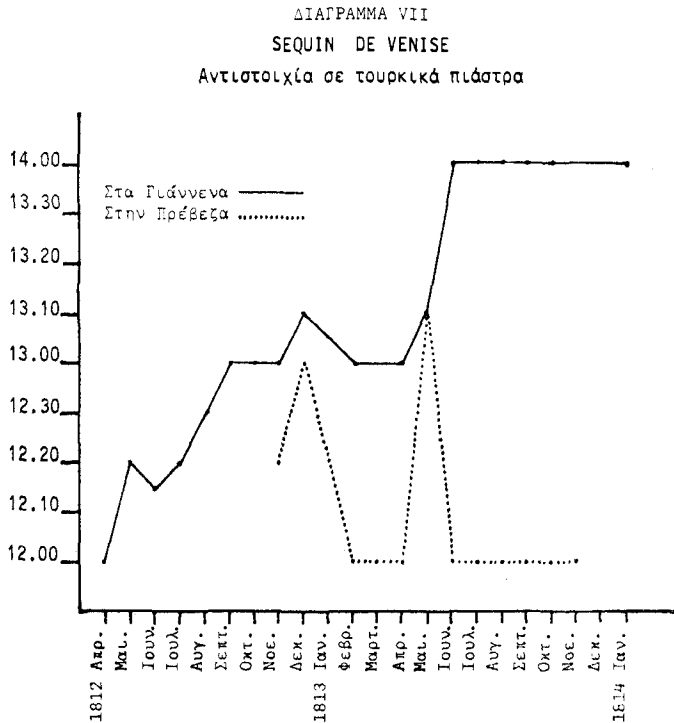
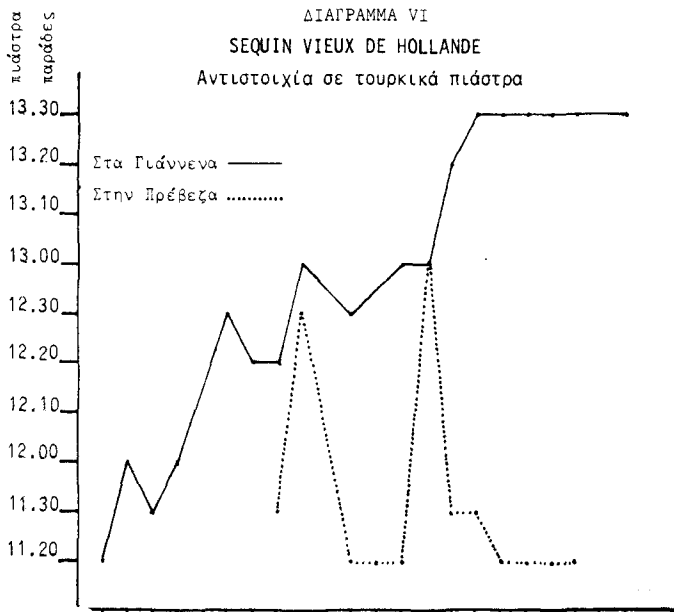

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ IV
 QUADRUPLE DE GÈNES
 Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

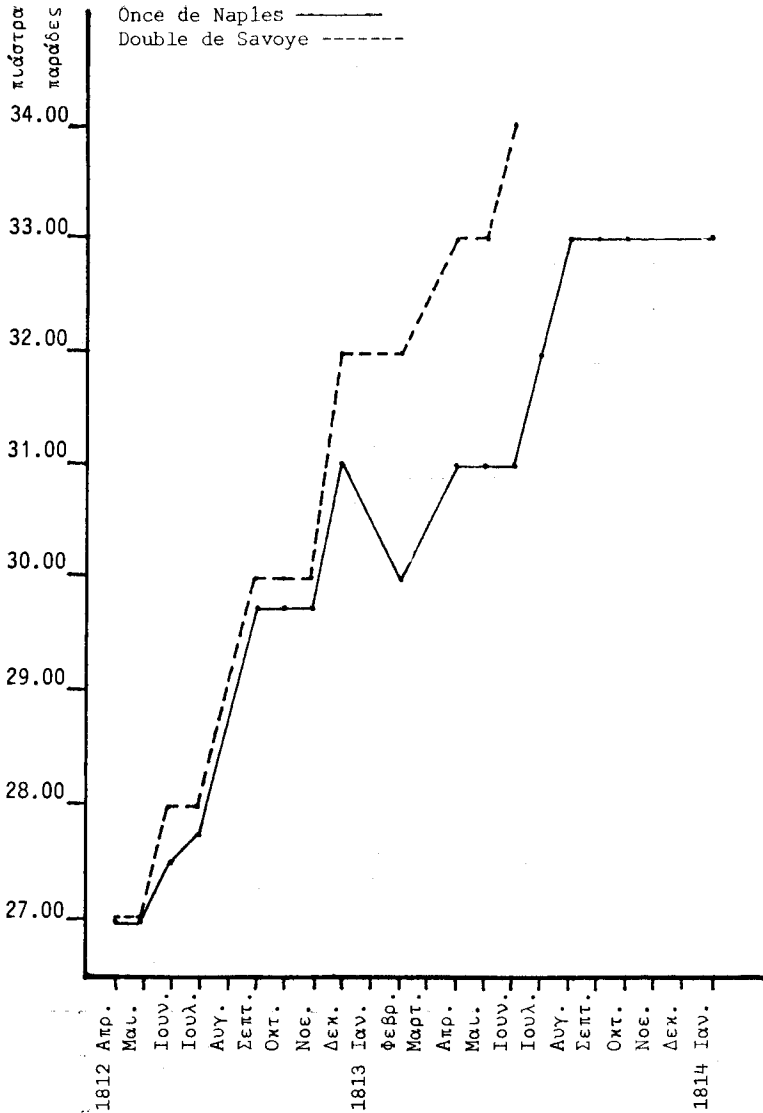

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ V
RUSPONIS
Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

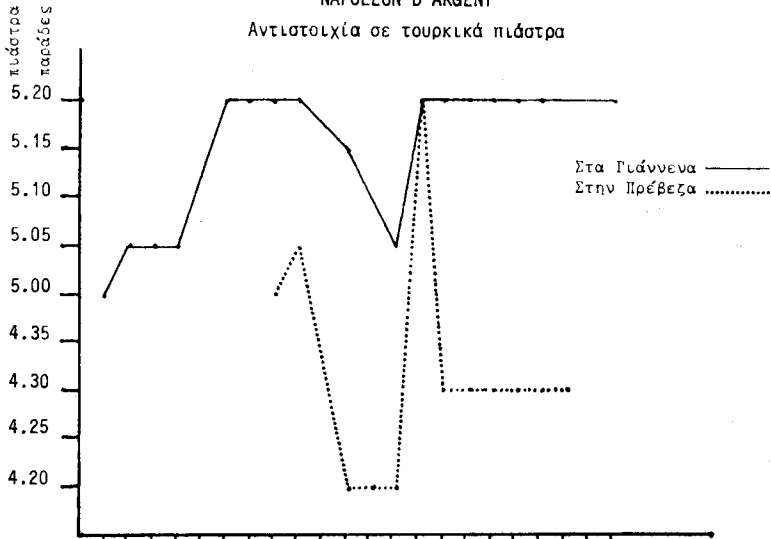

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ VIII
 ONCE DE NAPLES - DOUBLE DE SAVOYE
 Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα
 (στα Γιάννενα)

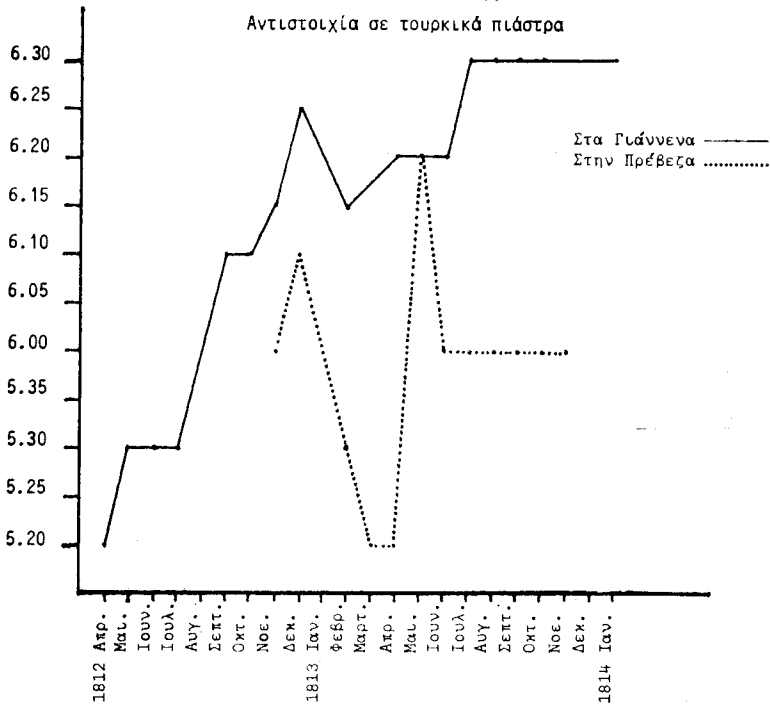
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ IX
NAPOLÉON D'ARGENT

Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

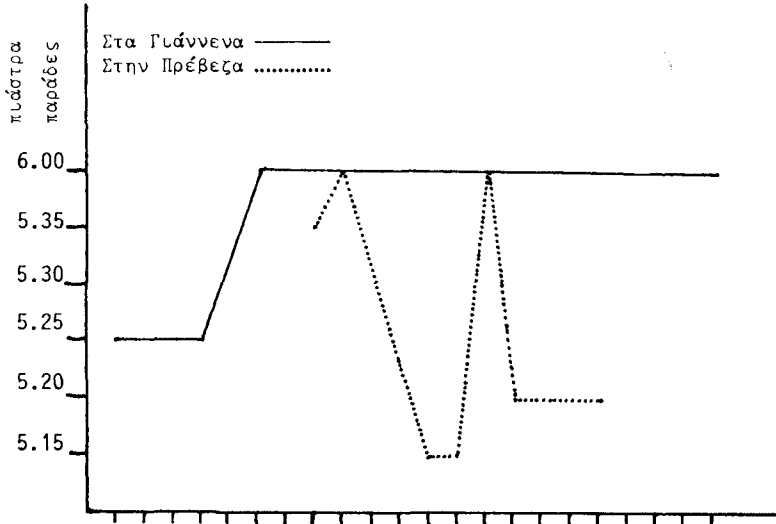
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ X
PIÈCE DE SIX LIVRES

Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

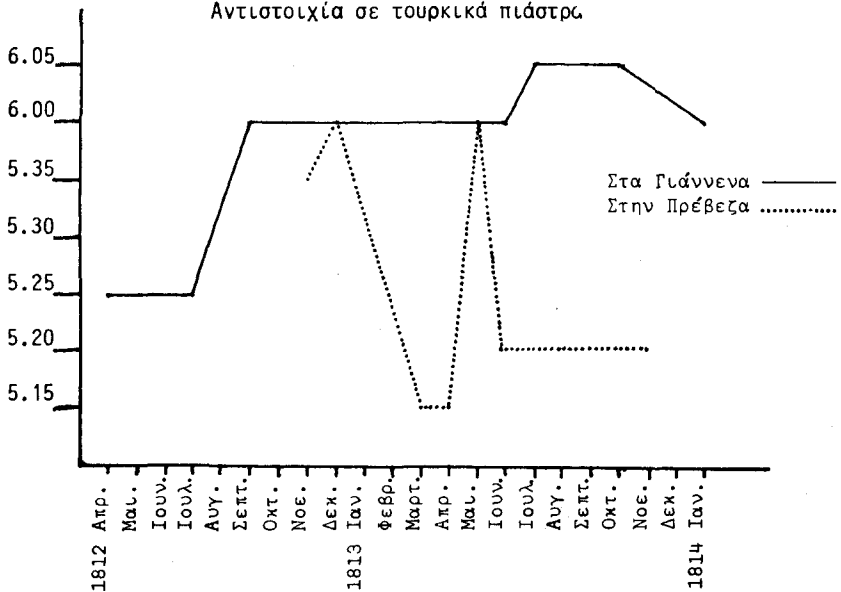
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΧΙ
TALARI REGINA

Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΧΙΙ
TALARI D'ESPAGNE

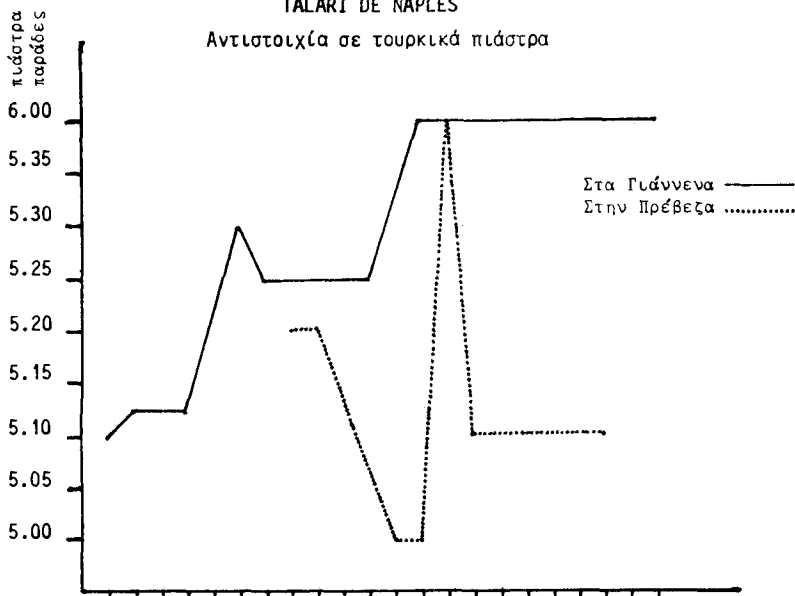
Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ XIII

TALARI DE NAPLES

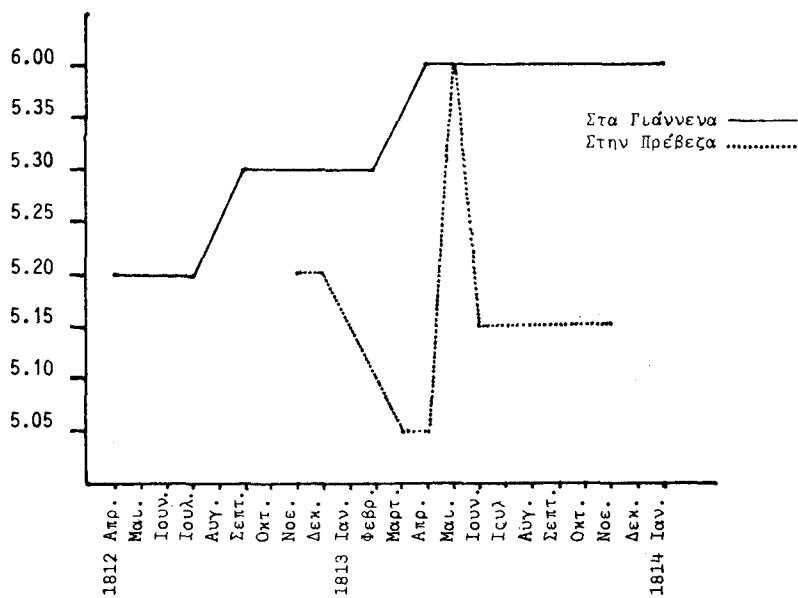
Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ XIV

TALARI DE VENISE

Αντιστοιχία σε τουρκικά πιάστρα

GEORGES A. SIOROKAS

MONNAIES EUROPÉENNES AUX MARCHÉS D'ÉPIRE (1812-1814)

Comparaisons et constatations

Dans cette étude on essaye d'examiner quelques aspects du problème de la présence et de la fonction des monnaies européennes aux marchés d'Épire, aux années 1812-1814. Il s'agit de la période pendant laquelle Ali pacha de Jannina se trouvait au comble de son pouvoir. Ce fait fixait le degré d'influence qu'Ali exerçait sur les prix des monnaies étrangères en relation avec la monnaie nationale turque.

Notre étude se base aux états mensuels des prix des monnaies européennes à Jannina (Avril 1812 - Janvier 1814) et à Prevesa (Nov. 1812 - Nov. 1813). Reçveur de ces états était le ministre des Relations Extérieures de France et rédacteurs les frères Pouqueville : François, consul général à Jannina, et Hugues, vice-consul à Prevesa. Les documents en question nous offrent les prix des monnaies d'or et d'argent en francs et en piastres. La courte durée, que cette source couvre, est, certainement, un défaut; pourtant, la régularité des éléments donnés et leur qualité les rendent exploitables.

Après une brève présentation des monnaies européennes en circulation (d'or: napoléon d'or, louis, quadruple d'Espagne, quadruple de Gènes, once de Naples, rusponi, sequin vénitien, sequin vieux de Hollande, sequin au Roi, double de Savoye - d'argent: napoléon d'argent, pièce de six livres, talari d'Espagne [pezzo duro], talari regina [d'Autriche], talari de Venise, de Naples, de Saxe et aux quatre couronnes), on met les éléments relatifs en six tableaux (I. monnaies d'argent à Jannina en francs, II. monnaies d'or à Jannina en francs, III. m. d'argent à Jannina en piastres, IV. m. d'or à Jannina en piastres, V.m. d'argent à Prevesa en piastres, et VI.m. d'or à Prevesa en piastres). D'après ces tableaux, on compose 14 graphiques, qui représentent la fluctuation des prix des monnaies européennes à Jannina et à Prevesa.

Par l'étude des courbes et par de nécessaires comparaisons détaillées, on peut conclure: a) Les monnaies d'argent avaient une place prédominante aux transactions commerciales. b) La circulation des monnaies d'argent était assez vaste. c) La circulation des monnaies d'or était plus limitée, correspondante à leur rôle aux affaires commerciales. d) Les monnaies d'or avaient une élévation continue de ses prix; ça signifie que ces monnaies avaient une demande considérable, due à la pratique très étendue de la thésaurisation. e) Les gens du pays donnaient la préférence à quelques pièces, par leur aspect, leur état et leurs gravures qu'ils connaissaient. f) La possibilité qu'Ali pacha disposait à intervenir à la fixation des prix des monnaies étrangères n'était pas absolue. Cette possibilité, en épuisant peut-être toutes ses limites, variait entre 10-12% pour les monnaies les plus solides et elle était désavantageuse pour les monnaies françaises. g) Ali pacha, enfin, avait un bénéfice de 5-18%, seulement par la différence des prix entre Jannins et Prevesa; cette différence était due exclusivement à son intervention spéculative.